1e JAARGANG Nr 6
30 MAART 1942

Maria van Oosterwijk
STILLEVEN *Foto A. Frequin*

S

INHOUD

DE SCHOUW

VEERTIENDAAGSCH ORGAAN VAN DE NEDERLANDSCHE KULTUURKAMER, GEWIJD AAN HET KULTUREELE LEVEN IN NEDERLAND

HOOFDREDACTEUR: Prof. Dr T. GOEDEWAAGEN
Eindredacteur: Henri Bruning. Administratie: Uitgeverij „De Schouw", Nieuwe Havenstraat 40, 's-Gravenhage. Telefoon 111263. Giro 446173

Bijdragen, brieven en boeken ter bespreking zende men aan den redactie-secretaris, Nwe Havenstraat 40, 's-Gravenhage. Bij ongevraagde bijdragen postzegels voor mogelijke terugzending insluiten

Abonnementsprijs voor niet-leden van de Kultuurkamer
voor Nederland f 10.– per jaar; voor buitenland f 15.– per jaar; losse nummers f 0.50 per nummer

HET LETTERENGILDE

DOOR PROF. DR JAN DE VRIES

De tijd is gekomen, dat de kunstenaar uit de vereenzaming, waarin hem deels zijn eigen wil, deels de maatschappelijke ontwikkeling gedreven had, tot de gemeenschap met het volk, waaruit hij zelf zijn edelste krachten put, terugkeert. Voor velen zal de weg moeilijk zijn, menigeen zal hem zelfs niet meer kunnen vinden. Maar het getij, dat gekeerd is, zal de dralenden en tegenstrevenden meesleepen, terwijl het hen, die den nieuwen tijd aanvaarden, vooruit zal stuwen. Maar, zooals dat op het gebied van elke kunst het geval is, de nieuwe oriënteering onzer letteren zal niet komen door pijnlijk opvolgen van voorgeschreven gedragsregels, maar door een innerlijke bereidheid om zich, zelfs als kunstenaar, als deel, als dienend lid der gansche volksgemeenschap te voelen.

De maatschappij, die wij voor onze oogen zien verzinken, was een los aggregaat van zelfstandige individuen. Zij was dit althans krachtens haar grondhouding; de dwang der economische werkelijkheid had talrijke, vaak zeer dwingende bindingen opgelegd. De geschiedenis wendt in deze jaren weer eens het stuur der ontwikkeling om: de toekomst verlangt de strenge, maar organische ordening in groepsverbanden, die ieder een bepaalden vorm van menschelijke werkzaamheid omvatten. Aan deze noodzaak zullen ook de geestelijke werkers zich niet kunnen onttrekken.

Hoe onontbeerlijk een samenbundeling der krachten ook in het koninkrijk van het Boek is, bewijst de reeks van vereenigingen en instellingen, die reeds jaren lang op voorbeeldige wijze de belangen gediend hebben van allen, die bij de litteratuur betrokken zijn, ja van het lezende publiek in het algemeen.

Hier noemen wij allereerst de „Vereeniging ter bevordering van de belangen des boekhandels", die in de vijf kwarteeuwen harer werkzaamheid kostbare dingen tot stand gebracht heeft. „Het Boekhuis" te Amsterdam is een monumentaal getuigenis van wat er op het gebied der organisatie bereikt is; het functionneert vlot en zonder wrijvingen; wat het meeste zegt, het is onmisbaar geworden. Het heeft zijn bestaansrecht bewezen; slechts politieke beeldenstormers zouden zulk een schepping willen vernietigen.

Door een soepeler en minder omslachtigen innerlijken opbouw zullen, ook in verband met de eischen, die de nieuwe tijd stelt, verschillende verbeteringen kunnen worden aangebracht; bovendien zal de verordenende bevoegdheid, die de Nederlandsche Kultuurkamer bezit, het mogelijk maken maatregelen, welker toepassing tot dusver toch al te zeer van de medewerking der belanghebbenden afhankelijk waren, dwingend voor te schrijven en bovendien haar naleving te waarborgen. Ondanks de strenge eischen, die aan de erkenning als boekhandelaar verbonden waren, verrezen er toch telkens en overal weer boekwinkels, die aan de gevestigde zaken een vaak niet zeer loyale concurrentie aandeden. Een boek tot het publiek brengen is nu eenmaal wat anders dan het over de toonbank verkoopen van een pond koffie. Het is een cultureele taak, die voor een gezonde en stijgende ontwikkeling van het algemeene beschavingspeil van ons volk een uitzonderlijk groote beteekenis heeft.

Het zal dus nuttig zijn den stand der boekverkoopers tegen zulke ongewenschte mededinging te beschermen. Dit kan, naar de ondervinding geleerd heeft, niet alleen geschieden door het stellen en handhaven van voorwaarden, om erkend te worden, want dit moet worden aangevuld door het verbod om boeken in niet erkende winkels te verhandelen. De aanmeldingsplicht voor iederen al of niet erkenden boekverkooper zal de gelegenheid openen het kaf van het koren te scheiden. Bovendien zal men nu eerst er toe kunnen geraken, het aantal boekwinkels in een stad, overeenkomstig de daar aanwezige behoeften, op een zoodanig

peil te handhaven of te brengen, dat voor elk een redelijke bestaansmogelijkheid over blijft. Dat hierbij de kwestie van het rabat, dat langzamerhand bedenkelijke uitwassen gekregen heeft, duchtig zal moeten worden aangepakt, is elken „insider" duidelijk.

Het spreekt vanzelf, dat een dergelijke ordening met groote behoedzaamheid moet worden uitgevoerd. Hoe gemakkelijk zou het zijn, als men aan een schrijftafel kon uitmaken, hoeveel duizend inwoners er per boekhandel in een stad zouden berekend mogen worden. Er zijn echter vooral in kleine steden en op het platteland talrijke winkels, voor wie de verkoop van boeken een nevenbedrijf vormt; zij zijn noodzakelijk om het boek tot in de verste uithoeken van ons land te verspreiden en zullen dus uiteraard gehandhaafd moeten blijven. Als leden van het letterengilde zullen zij echter niet kunnen worden aanvaard, al zullen zij zich wel te onderwerpen hebben aan de voorschriften, die zullen gegeven worden.

Het boek moet gemaakt, en het moet verspreid worden. Voor dit laatste zorgen niet alleen de boekverkoopers, maar ook de talrijke leenbibliotheken. Deze vallen derhalve ook onder het toezicht van het gilde. Hoe noodzakelijk het juist op dit gebied is, gezonde toestanden te scheppen, zal ieder duidelijk zijn, die gelegenheid gehad heeft, met hun werkzaamheid kennis te maken. Wij spreken hier niet eens van hygiënische eischen, die aan zulk een bedrijf gesteld moeten worden en waaraan in talrijke gevallen zeer onvoldoende de hand gehouden wordt. Nog belangrijker is echter de functie der leenbibliotheek, als verbindende schakel tusschen het boek en de breede lagen van ons volk. Daarom is het hier allereerst noodzakelijk er voor te zorgen, dat zij een waarlijk opbouwenden invloed uitoefenen; de lectuur, die zij aan hun lezerskring bieden, moet bijdragen tot de geestelijke en zedelijke verheffing van ons volk en alles, wat in dit opzicht schadelijk werken kan, moet daaruit geweerd worden. Dit geldt waarlijk niet alleen van prikkellectuur, maar ook van menig ander soort in schijn onschuldige, maar in werkelijkheid de volkskracht ondermijnende boeken. Het scheppen van goede verhoudingen op dit gebied van het bibliotheekwezen zal ingrijpende maatregelen vereischen.

En nu de makers van het boek, dus de schrijvers en de uitgevers. Het ware onrechtvaardig te zeggen, dat de schrijver aan de willekeur der uitgevers overgeleverd zou zijn; er is hier reeds veel verbeterd, met name door het werk van de Vereeniging van Letterkundigen. Maar niemand zal beweren, dat alle stof tot conflicten uit den weg geruimd is. Misschien mogen de uitgevers wel eens klagen over onredelijke eischen van geslaagde auteurs, zeker is het dat jonge talenten vaak een zwaren dobber hebben om zich door de eerste moeilijke jaren heen te worstelen. Het royaltysysteem leidt tot rechtvaardige verdeeling van het aan elke uitgave verbonden risico tusschen uitgever en schrijver, mits de laatste ook in de gelegenheid is den werkelijken verkoop van zijn boek te controleeren; men mag aannemen, dat de groote firma's het beneden hun waardigheid zullen achten de bepalingen van het verdrag tot een doode letter te maken, maar weinig kapitaalkrachtige uitgevers zullen, door den nood gedwongen, de weegschaal der winstverdeeling naar hun zijde willen laten doorslaan. En misschien is deze voorstelling van zaken zelfs reeds te onbillijk ten aanzien van de financieel zwakkere broeders: groote haaien verslinden nu eenmaal meer dan kleine.

Een naar beide zijden bevredigende contract-regeling is dus nog steeds een rechtvaardige wensch, waaraan de oprichting van het Letterengilde zal kunnen tegemoetkomen. Het zal tevens de naleving der bepalingen kunnen garandeeren en bij zich voordoende geschillen een voor beide partijen bindende uitspraak kunnen doen. Maar stellig mag men verwachten, dat de nieuwe positie van uitgevers en auteurs, die nu niet meer als belanghebbenden tegenover elkaar staan, maar als gelijkgerechtigden samenwerken, minder aanleiding tot geschillen zal geven dan voorheen.

Het is een lange keten van personen, die het boek op zijn weg van schrijver tot publiek verder helpt. Wat zou een auteur bereiken, als hem niet uitgever en boekhandelaar behulpzaam waren tot het vinden van het contact met het lezende publiek! Wat kan de uitgever doen zonder copy, hoe raakt hij zijn fonds kwijt zonder de medewerking van den boekhandel? Allen zijn van elkaar afhankelijk; allen zijn onmisbaar om aan het boek de daaraan toekomende functie in onze cultuur te geven. De samenbundeling in één enkele organisatie zal het mogelijk maken, den naijver en het daaruit voortspruitende wantrouwen uit te bannen en allen te doordringen van de gemeenschappelijke taak, die in werkelijkheid dienst aan de volksgemeenschap is.

Dit geldt ook en zeker niet in de laatste plaats van de letterkundigen. Zij beroepen zich gaarne op het souvereine recht van den kunstenaar, de schatten van geest en hart naar eigen inzicht aan te wenden. Zij zijn daarvan de beste hoeders, zij alleen kunnen uit hun erts het waardevolste metaal winnen of dit nu goud of koper is. Maar zij hebben in het verleden wel eens vergeten, dat ook hun kunst niet uit mystieke hoogten in hun ziel is afgedaald, maar dat het een pand is, dat zij uit de handen van hun eigen volk ontvangen hebben. Dit eischt verantwoording tegenover hun volk, en deze kan slechts geboren worden uit een oprecht gemeenschapsgevoel en zeker niet uit een hooghartig zich terugtrekken in de eenzelvigheid van het eigen hart. De rijkdom moge onuitputtelijk schijnen, die eenzaamheid leidt toch tot armoede en onvruchtbaarheid.

Slechts als de schrijver den weg weet tot de bronnen van het volksbestaan, ontsluit hij de poort voor de toekomst, de toekomst van zijn eigen roem, en wat oneindig veel belangrijker is, ook de toekomst van de zich van menschengeslacht tot menschengeslacht openbarende Idee. De letterkundige, die zijn plaats te midden van zijn volk weet, zal ook den weg tot het Letterengilde weten te vinden, en hij zal terwille van het hoogere volksbelang de belemmeringen van dezen tijd van overgang overwinnen.

De stroom des tijds stuwt voort; wie vertrouwen heeft in de toekomst laat zich willig meevoeren en wie in zich een roeping voelt kan niet werkeloos aan den oever blijven staan. Het Letterengilde wil daarom allen omvatten, in een gemeenschappelijken dienst aan het Woord en een toegewijden dienst aan ons Volk.

Die van den Maaskant

Een overpeinzing over Limburg naar aanleiding van Nicolaas Beets

Het is wellicht nauwkeurig honderd jaar geleden, dat Nicolaas Beets voor het tijdschrift „De Nederlanden", uitgave van de Maatschappij van Schoone Kunsten, een aantal karakterschetsen deed verschijnen. Dit gebeurde in de jaren 1841-1842.

Daarna werd de uitgave gestaakt en dat is jammer. Want de onderwerpen, die daarin door Hildebrand werden behandeld, waren zeker de moeite waard.

Het waren karakterschetsen, gewijd aan het sociale en nationale leven in de Nederlanden. Schetsen, die tot titel droegen: De Veerschipper, De Schippersknecht, De Leidsche Peuëraar; altemaal sociale onderwerpen, behandeld op de gemoedelijk-gevoelige manier van den schrijver van Keesje, het Diakenhuismannetje.

Maar daarnaast had ook het nationale zijn volle aandacht. Vruchten daarvan zijn de opstellen: De Noord-Hollandsche Boer, Het Noord-Brabantsch Meisje, enzoovoorts.

Al deze uitingen waren uitvloeisel van den stroom der Romantiek, welke hier zijn bedding zocht. Uitvloeisel van de herontwaakte aandacht voor, wat men nù, met een nieuw woord, het volksche noemt. Een dier karakterschetsen is gewijd aan Limburg. Aan Limburg in den persoon van Christoffel Hermans, den Voerman.

En nu moet ik U dadelijk zeggen, dat dit karakterbeeld weinig diepte heeft. Het is zelfs moeilijk thuis te brengen, wèlk type Hildebrand voor oogen heeft gestaan.

Hij doet het voorkomen, alsof hij dezen Hermans uit eigen aanschouwing kent, ja, Hildebrand heeft zelfs een eindweegs op de kar van Hermans meegereisd. Hij beveelt met klem deze manier van reizen door het Limburgsche land aan. Om het goed te leeren kennen is deze raad niet kwaad. En wat zegt de hedendaagsche, in de school van het '80-er impressionisme gekweekte lezer van dezen uiterst sensitieven volzin, welke inderdaad een uitstekende weergave vormt van paard en kar, welke zich in gang zetten: „Het roode vliegennet kwam in beweging als een langzaam golvende bloedstroom, de bellen klonken, de keten rammelde, de twee zware wielen van de kar dreunden."

Of Hildebrand zijn ooren en oogen ook goed gebruikt heeft! Mag hij dan al geen goed waarnemer zijn geweest van het merkwaardige dialect, dat hij zijn Christoffel Hermans laat praten en dat meer op Geldersch-Betuwsch lijkt dan op eenigen vorm van Limburgsch; — zijn goed-Nederlandsch hart gaf hem deze hartelijke woorden in de pen: „En hetzij uw voerman een Ollandsch, hetzij hij een Belgisch Limburger wezen moge, gij zult met vreugd de opmerking maken dat hij, in ieder geval, door taal, karakter en levenswijze zoo goed bij Holland behoort als gij en ik."

Wel, dat was heel wat gezegd voor een Hollander in den jare 1841-'42!

En dat vlak na de afscheiding van België, toen de luchten nog nadreunden van het krijgsgeschal der

Das Lebensschicksal des Paracelsus wird unter dieser Leidenschaft innerster Berufung besser verstanden werden können. Er musste unter solchen Feuern ein bitterer Kämpfer werden und ein Mann, der bald erkannte, dass er auf sich allein gestellt sei. „Alterius non sit, qui suus esse potest" — war das Wort, das er mit seiner gedrungenen, charaktervollen Schrift unter sein Leben schrieb, auch dieses Wort unbändig im Stolz und doch überhöht vom Adlerschrei eines selbstaufopfernden Gewissens. Das Wort lautet in deutscher Zunge: „Sei keines andern Knecht, so du bestehen kannst auf dir!" — Paracelsus war nicht der Mann, der sich in gemachte Betten legte oder sich in frecher Brutalität mit Ellbogenstössen dort einen Platz sicherte, wo andere geschaffen und gewirkt hatten. Er hat in zornmütiger Entschlossenheit des Genialen das wuchernde Gestrüpp al der einträglichen Bekömmlichkeiten und Verbindlichkeiten sowohl des Alltags als auch des Heil- und Lehrwesens seiner Zeit durchhauen und hat gleichwohl in der Demut seines schöpferischen Geistes nirgends dem eigenen Ruhm oder lauen Behagen und immer nur der Heilkunst gedient. Kein Wunder, dass er überall — beargwöhnt und belistet — wider zünftige Versessenheit stiess und von ihr beanstandet, gehemmt, verfolgt und verleumdet wurde. Mann konnte dem Hochgemuten das augenfällige Glück seiner Kuren nicht nehmen und musste unbekümmerte Wahrheiten schlucken, denn er hielt nicht hinterm Zaun; dafür nahm man ihm das menschliche Behagen und behinderte ihn in Praxis und Buchdruck, wo immer man konnte. Seit es die ärztliche Kunst gibt, ist kaum ein Heilmeister gewesen, der mehr gehasst und verlästert wurde wie Paracelsus.

E. G. Kolbenheyer: Das Innere Reich, Nov. '41

dichteren met hooge boorden en borsten over dien „lagen Belg", dat „adderengebroed" en meer vergelijkingen met lagere dierlijke en menschelijke soorten.

Zou het daarom gekomen zijn, dat de uitgave van „De Nederlanden" al zoo vroegtijdig werd gestaakt?!

Men zou dit een min of meer schelmsche vraag kunnen noemen. Zij wordt dan ook niet gesteld om er een antwoord op te krijgen, maar alleenlijk om een inleiding te vormen op een vraag*stuk*.

Het vraagstuk van de verhouding: „Holland : Limburg".

Men kan het aan de bewoordingen, waarin boven afgedrukte aanhaling van Beets gesteld is, merken: hij spreekt daar van een „Ollandsch" Limburger.

Het is Beets niet kwalijk te nemen, dat hij in 1842 nog niet bij was, maar dat velen in 1942 nog niet weten, dat een bewust Limburger aan niets zoo zeer den dood heeft gezien dan voor een „Hollandsch" Limburger in plaats van een *„Nederlandsch"* Limburger versleten te worden —, zie, dat is erger.

Is dat nu zoo maar een naamskwestie. Och nee; in dit geval gaat niet op, wat Shakespeare over namen schreef. In dit geval ruikt de roos inderdaad niet zoo goed als zij anders werd genoemd. De Limburger houdt er met verbeten taaiheid aan vast, dat hij Nederlander wil genoemd worden en geen Hollander.

De achtergrond ?

Dat is een veelzijdige kwestie. Een vraagstuk van nationaal-cultuurhistorischen aard.

Hoort, wat de Limburger hierover zegt.

Ik zal niet spreken, zoo zegt hij, over de menschen, die in het steentijdperk de Mosaansche dellingen bewoonden. Ik gun u dezen „voorsprong". Gij, boven de Maas, kunt ook die nederzettingen aanwijzen. Maar, weest u ervan bewust, vooral in uw landgewesten. Doch, dit slechts terzijde.

Ook zal ik het Keltische tijdvak overslaan, al is het niet te ontkennen, dat de menschen tusschen Rijn en Maas, ja tot aan het Swin de resten van die Kelten in hun lijf en geest dragen.

Maar daarna, daarna komen de Germaansche vaderen. Doch het kan wederom niet ontkend worden, dat zij, mijne verre Germaansch-Limburgsche vaderen in nauwe aanraking kwamen met de Romeinsche veroveraars uit het Zuiden.

Die hebben een stempel op mijn land gedrukt; onmiskenbaar.

De Romeinsche villa's verrezen hier overal. Ik weet wel, dat het eiland der Bataven er ook zoo aan toe was, maar het heeft hier *langer* geduurd.

„Daarna heeft" — om met de woorden van den Leider der N.S.B. te spreken — „het Christendom gedurende vele eeuwen zijn stempel gedrukt op alle Europeesche volkeren en zeker niet het minst op ons volk; het heeft aan zijn religieus gevoel richting gegeven en het gefundeerd in — en vernieuwd door — het geloof in Christus". In dat opzicht maakt Limburg zeker geen uitzondering.

Dat de eerste geloofsverkondigers in het gezelschap der Romeinsche veroveraars verschenen, — dat is niet streelend voor onzen Limburgsch-Germaanschen trots. Maar het is nu eenmaal zóó gebeurd, en wij in Limburg, wij vinden, dat men het goede moet aanvaarden ook al kleedt het zich in vormen, welke voor onze eigenliefde minder streelend zijn.

Na de Volksverhuizing, toen onze gewesten nieuw en kostbaar Germaansch bloed kregen, toen hebben wij ons een weinig „gestabiliseerd".

Toen ontstond aan den Maaskant het type, dat ik den Ripuarischen Frank zou willen noemen, al ben ik er mij van bewust, dat de Ripuarische Frank *óók* aan de oevers van den Rijn woont.

Karel den Grooten beschouwen wij zoo'n beetje als

„Es gibt Leute", sagte Goethe, „die diese Rede (Cannings treffliche Rede für Portugal) grob nennen; aber diese Leute wissen nicht, was sie wollen, es liegt in ihnen eine Sucht, alles Grosse zu frondieren. Es ist keine Opposition, sondern eine blosse Frondation. Sie müssen etwas Grosses haben, das sie hassen können. — Jetzt kommt die Reihe an Canning. Seine Rede für Portugal ist das Produkt eines grossen Bewusstseins. Er fühlt sehr gut den Umfang seiner Gewalt und die Grösse seiner Stellung, und er hat recht, dass er spricht, wie er sich empfindet. Aber das können diese Sansculotten nicht begreifen, und was uns andern gross erscheint, erscheint ihnen grob. Das Grosse ist ihnen unbequem, sie haben keine Ader, es zu verehren, sie können es nicht dulden."

Eckermann: Gespräche mit Goethe

Limburger, al geven wij toe, dat de naam Limburger pas veel later ontstond. Maar sintemaal Aken, het „Rome" van het Noorden, zoo vlak bij die andere toenmalige wereldstad Maastricht gelegen is en de groote Frankenkeizer in dat Aken gaarne vertoefde, is dat voor ons hetzelfde.

Gij moet niet vergeten, gij, daar boven de groote rivieren, dat wij ònze gouden eeuw beleefden, lang voor de uwe.

Dat zich bij ons de hoorn van den cultureelen overvloed uitstortte over onze dalen in alle schoone kunsten. Dat er een Maastrichtsche evenals een Keulsche schilderschool is geweest en dat wij, zoo al niet den „Vader der Dietsche dichteren altegader" hebben „geleverd", aangezien hij geen nawijsbare zoons of dochters heeft nagelaten, maar dan toch den *eersten* der Dietsche dichters, n.l.: Henric van Veldeke, uit Spalbeke bij Hasselt afkomstig en die ons de eerste overgeleverde epiek in het Nederlandsch heeft geschonken: de legende van Sint Servaas.

En daarna trok hij naar Thüringen en heeft hij, gelijk Wolfram von Eschenbach getuigt, wel degelijk geestelijke nazaten gehad, aangezien hij daar den grondslag legde voor de school der oude Duitsche Minnesänger. Zóó zingt Gotfried von Straszburg over onzen Veldeke:

„er impete daz êrste rîs
in tiutescher zungen,
dâ von sît este ersprungen,
von den die bluomen kâmen"

Inderdaad, ik merk, de gedachte komt bij u op, Limburg is het land geweest, dat een cultureele bemiddelingsrol heeft gespeeld. Van Veldeke leerde van de Provençaalsche minnedichters en hij bracht het over in het Duitsche land.

Die bemiddelingsrol hebben wij meer gespeeld. Ik herinner u slechts aan het „Maastrichtsche Paaschspel", ons overgeleverd in een Rijnlandsche sprake en bewaard in het klooster der Observanten op den Sint Pietersberg.

Maar gij hebt weinig van ons begrepen, sinds „Holland" zijn Gouden Zeventiende eeuw begon.

Toen zijn wij, het erfland van glorierijkste tradities, gedegradeerd tot „Generaliteitsland".

Van dien datum af hebt gij ons overstroomd met beambten, waarvan er velen waren — den goeden niet te na gesproken —, die niets, maar dan ook letterlijk *niets* van ons begrepen. Het geestelijk kroost van dit slag lieden heeft zich zelfs in de twintiger jaren van deze eeuw vereenigd tot een „Vreemdelingen-Liga", — zoo thuis voelden zij zich in ons gewest!

Zeker, wij hebben staatkundig een bewogen verleden achter den rug. Om slechts van de 17de eeuw af te rekenen; wij zijn verdeeld geweest onder een zeer groot aantal opperhoorigheden. En, om nog niet zoo heel lang terug te tellen, wij waren in de vorige eeuw „zelfs" lid van... den Duitschen Bond!

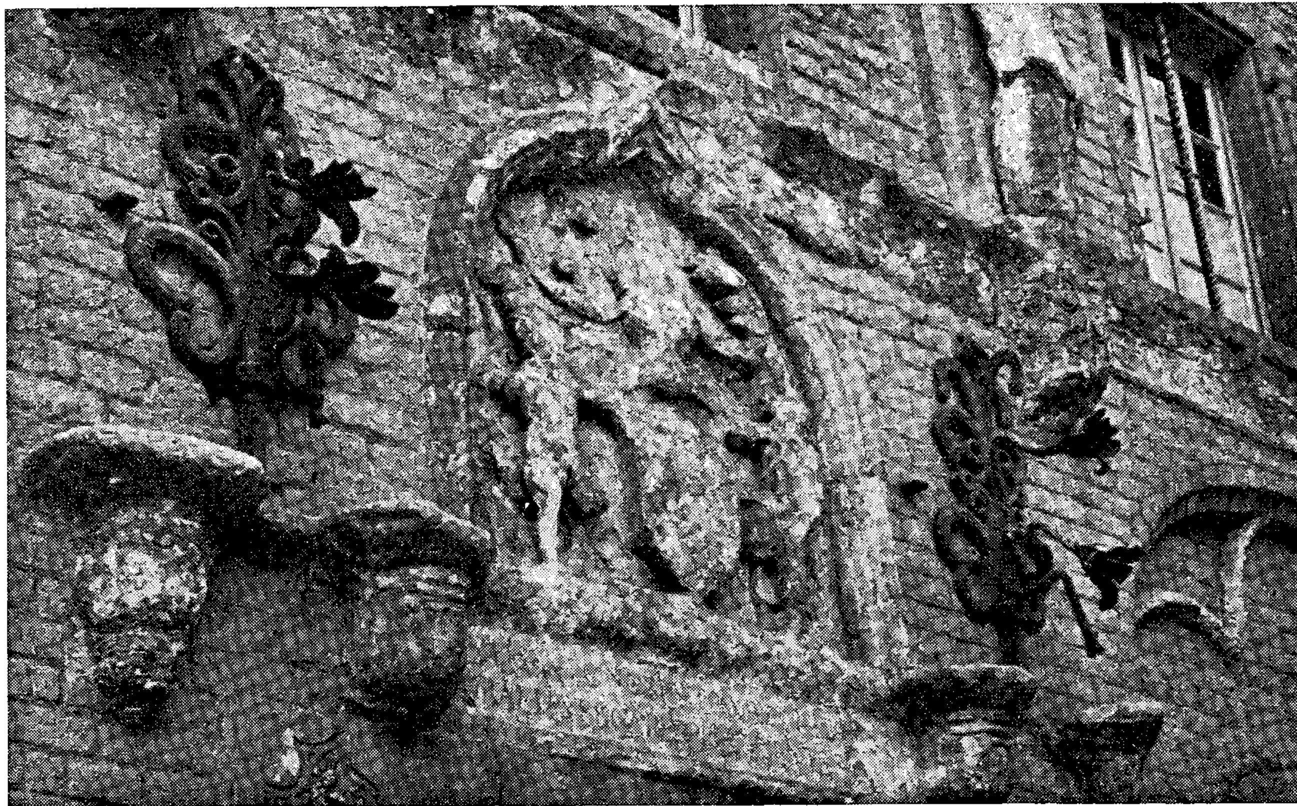
Doch, welke verdiende of onverdiende grieven gij tegen ons moogt hebben, — gij hebt toch bij verscheidene gelegenheden kunnen merken, dat wij ons met u verwant, ja, met u één voelen.

Moge deze overtuiging steeds meer tot u doordringen. Met den eerbied voor de historische taak, die ons is opgelegd, n.l. die der cultureele bemiddeling.

Wanneer die overtuiging steeds meer tot u doordringt, dan zult gij achting hebben voor den Mosaanschen mensch, den Limburger, dien ik bij u heb binnengeleid aan de hand van Hildebrand.

En, moge ik dan eindigen op de wijze van alle zegewenschen, ik hoop, dat gij den maatslag van zijn Nederlandsch hart tot den uwen zult maken!

AD SASSEN

IJzersmeedwerk boven den hoofdingang der middeleeuwsche Latijnsche School te Nijmegen: een versierd muuranker met bloem- en bladmotieven. Op den voorgrond leegstaande beeldenconsoles.
Foto J. Verheyen

CULTUUR IN GELDERLAND

DOOR J. CREYGHTON

Er is in het Geldersche land nog geen overheerschend bewustzijn merkbaar naar een regionaal cultureel leven. Er zijn hier weliswaar factoren, die hetzij verwijderd, hetzij rechtstreeks, tot herleving daarvan bijdragen. Eenerzijds bestaan in sommige streken, zooals in de Over-Betuwe, b.v. in Huissen, of Maas en Waal, nog echte volksche tradities, en anderzijds zijn cultureele vereenigingen doende om zooveel mogelijk het hare bij te dragen tot de volkscultuur. Wij denken aan de vele vereenigingen voor het amateur-tooneel, aan een Openlucht Museum van volksche overblijfsels, aan de beweging, die van Oosterbeek uitging voor den volksdans, aan de volksmuziekscholen, zooals er bijvoorbeeld te Nijmegen een van stadswege in stand wordt gehouden, aan de opgerichte blokfluitclubs en volksdansclubs, aan bedrijfs-muziek-vereenigingen, aan harmonie- en fanfaregezelschappen van leeken, en allerlei andere min of meer nuttige instellingen, waarmede, mits zij goed geleid en bestuurd worden, en mits zij zich laten inschakelen in een herlevende cultuurbeweging, heel wat te bereiken is.

Er wordt hier meer vanuit het volk geleefd dan eenige decennia geleden. Tal van menschen zoeken naar gemeenschapsbesef.

Nu is dit niet een typisch Geldersch verschijnsel, maar een verschijnsel, dat op grooter nationaal en dieper socialistisch gevoel praeludeert, waaraan echter alsnog ontbreekt, dat het niet genoeg regionaal gekleurd is.

Het geeft eigenlijk niet den doorslag, dat de vereenigingen, welke wij hier noemden, getuigen van cultureelen bloei. Vele van haar zouden immers ook in Friesland of in Noord-Holland kunnen werken, zonder dat zij zich bijzonder anders zouden moeten inschakelen.

Wat wij weer moeten gaan krijgen, of wat men het meest juiste kan noemen is b.v. dat, wanneer door een bepaald groepje menschen, ter ontspanning bijeengekomen, spontaan een lied wordt ingezet, het ook gezamenlijk wordt uitgevoerd. Zoo herinneren wij ons vele jaren geleden een avond te hebben meegemaakt te Ewijk in Maas en Waal, waar eenige tientallen jonge kerels, bijeen in een boerenhuiskamer, gemeenschappelijk een lied gingen zingen. Wij meenen, dat het „Den Uil" was. Dit lied werd nog door meerdere gevolgd. De indruk, die een dergelijk ongekunsteld tafereeltje van volksche kunst op ons gemaakt heeft, was zeer groot. Hier was, wat men in de stad nooit had beleefd, „het volk" aan het woord.

De muziek, die in de provinciesteden door de burgerij in huis gemaakt werd, had een heel ander karakter. Zij was meestal weggelegd voor degenen, die 10 of 12 jaar pianoles genoten hadden, of konden vioolspelen dan wel anderszins op een min of meer geleerde wijze aan muziek, liefst aan piano, konden doen. Degenen, die niet „geschoold" waren, kwamen ook niet in het afgemeten „thuis" tot een „uitvoering". De knappere broer of zus, die succes had bij den muziekleeraar, behield in zulke gezinnen nog een onbetwist monopolie.

Allerlei complexen en geestescrisissen, waarover in het wilde weg geschreven is, zijn eigenlijk gevolg van het ontbreken eener volksche cutluur, waar men zich op geordende, aan gezond gegroeide wetten en tradities gebonden wijze kan geven. Maar daar zijn we nog niet aan toe.

Het is meestal uitgesloten, dat men in de volksbinding naar datgene kon zoeken, wat in dit verband te zeggen, te zingen, te spelen, of te verrichten noodig dan wel aangenaam is. Het is eigenlijk niet te verwonderen, dat de gemeenschapscultuur geen gestalte verkrijgen kon, omdat de gemeenschap zelf geen binding meer geeft.

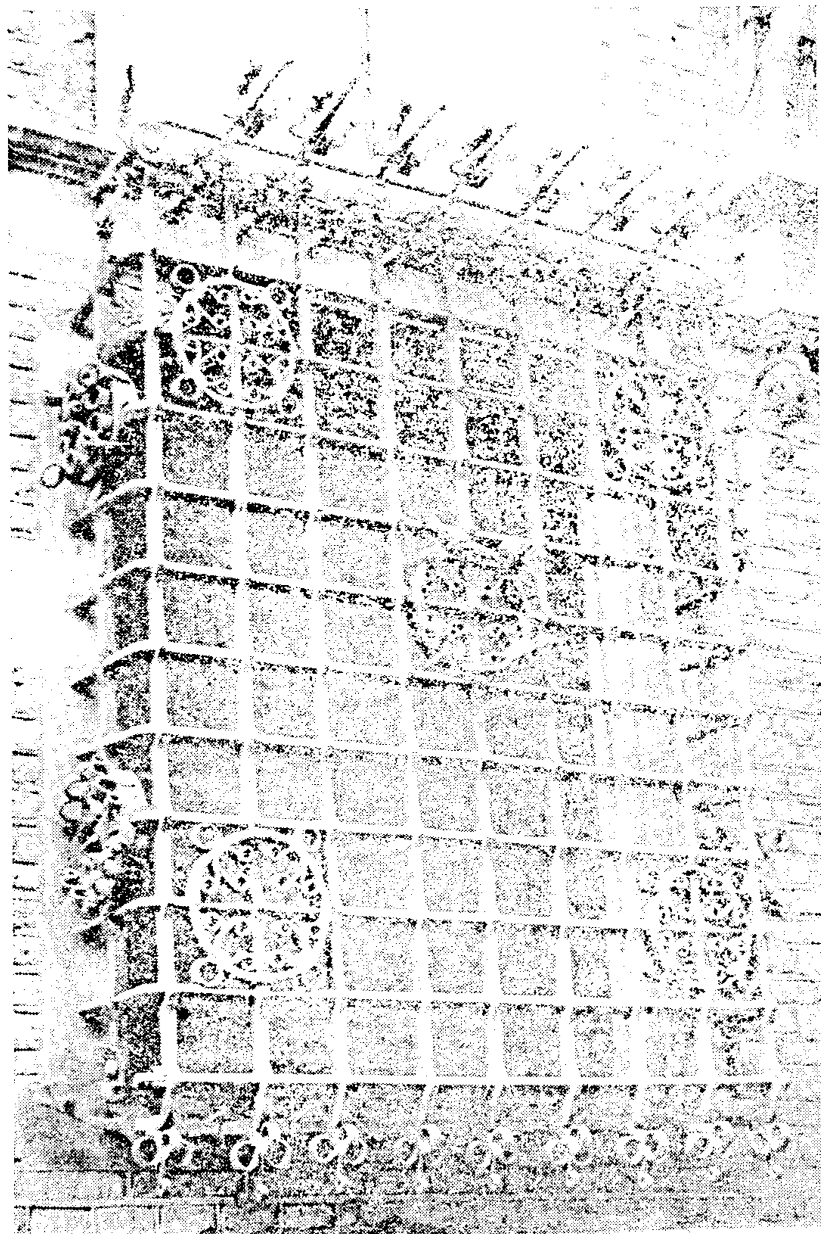
Het „schuitje varen" bij bruiloften en feesten, aan tafel, het „hossen" bij kermissen, dat meestal plaats heeft, wanneer de stemming niet meer gaaf is, zal men toch bezwaarlijk aequivalente uitingen van volkscultuur kunnen noemen. Zij dienden ten hoogste als „Ersatz" en dan nog wel slecht gerichte „Ersatz".

De onbeholpenheid van zich te uiten was ook in de Geldersche steden oorzaak, dat er nog maar weinig sprake kon zijn van een meer nobele beleving der groote levens-gebeurtenissen. Men heeft door folklore hierin verbetering trachten te brengen. Maar het is evident, dat men door het beoefenen van den Engelschen zwaarddans en door het hier en daar verspreid pogen om te komen tot den reidans zelfs niet aan de oppervlakte van de leemte heeft kunnen tippen. Ook aan volkszang heeft men gedaan. Er zijn bijvoorbeeld op het aloude Mariënburg te Nijmegen door duizenden schoolkinderen liedjes uit „De Leeuwerk" gezongen. Dat ging goed, omdat er met talent maat geslagen werd, en omdat een harmoniegezelschap het zingen ondersteunde. Het was een soort zanguitvoering in het groot. Het was echter nog geen volkszang, omdat de ouderen werkeloos er omheen stonden, en omdat het gezongen lied op zich genomen met volksche tradities hoegenaamd niets te maken had. Hij, die zoekt naar volkcultuur van de midden-groote steden, heeft aan zulke uitvoeringen niets. Verder weet men toch, dat ook het straatlied of het voordrachtje geen volksliederen zijn, omdat ze niets zeggen van datgene, wat den menschen gemeenzaam en dierbaar is.

Nu zal misschien de een of ander, wiens bevindingen met de hier geschetste evenwijdig loopen, wanhopen aan het herleven van een volksche cultuur, een cultuur dus voor allen. Voor zulk een mismoedige opvatting is echter geen aanleiding. Zooals verschillende gevallen doen zien, bestaan er overblijfsels van goede gemeenschapscultuur. Daarvoor is ons boeren-

IJzersmeedwerk boven den ingang van het stadhuis te Nijmegen. De twee muurankers hebben hier bijna dezelfde blad- en bloemversiering als die van de Latijnsche school.

Foto J. Verheyen

IJzeren traliewerk aan een der vensters van het stadhuis te Nijmegen.
Foto J. Verhoeven

volk gezond genoeg gebleven, ook in de jaren der economische en sociale verstikking. Juist deze boerenmenschen moeten we bewust probeeren te maken van het kostbare, dat bij hen leeft. Zij mogen het toch wel weten, dat bij hen de bronnen vloeien van de nationale muziek en niet in de steden.

De jongen of het meisje niet alleen, maar ook de man en de vrouw kunnen slechts beter en vollediger lid van een vitale samenleving worden, indien ze deel hebben aan de regionale cultuur, die aller medewerking behoeft, en mag opeischen.

Het is onze overtuiging, dat in het Geldersche land, Maas en Waal, Betuwe en Veluwe met vrucht naar de nog restende volksche uitings-brokstukken kan worden gezocht.

Bij de verwerking daarvan moge men beseffen, dat de volkscultuur in geen enkel opzicht een liefhebberij kan zijn alleen voor de minder begaafden. De onderzoeker en herwekker daarvan moet onverwoestbaren smaak bezitten en verpuurd instinct, en ook hier het kaf van het koren scheiden. Zulke lieden bezitten we nog te weinig.

Zijn nu de pogingen van de bestaande amateuristische of beroeps-ensembles nutteloos? Wij gelooven van niet. Zij zullen, in zoover ze amateuristisch zijn, zelf wel tot het besef van een dringend noodige taak komen. En in zoover ze met cultuur als beroep te maken hebben, zullen ze de menschen aan een eigen methode kunnen helpen, die de traditie zelf als punt van uitgang en van aankomst heeft, maar die door de menschen van „het vak" meer in den geëigenden volkschen vorm kan worden gebracht. En wat hier gezegd is van de muziek of den dans, geldt natuurlijk in niet mindere mate voor de volksche beeldhouw- of boetseer- of teeken-tradities, die evenals de volksche decoratie van huisgevels nog niet geheel uit het Geldersche land verdwenen zijn.

Men treft rondom Vaassen en Apeldoorn of in het land van Elburg nog mooie staaltjes van huizenbouw of goed ijzersmeedwerk aan. Ook te Nijmegen is oud smeedwerk aan middeleeuwsche gebouwen, zooals Raadhuis en Latijnsche School, te zien. En te Huissen in de Betuwe is men begonnen met oude spel-tradities op een beter plan te brengen.

Het Geldersch cultureel accent zal door de scheppende krachten in het volk, door het gebruik van een gemeenschap moeten spreken. Het feit, dat Dick Ket in Gelderland woonde, en dat Van Meurs Betuwsche gedichten schreef, of dat Staring in het Achterhoeksche dichtte, kan nog niet het gemis aan een gave regionale volksche cultuur vergoeden.

Een ernstig obstakel is, dat een gezonde jeugd nog niet tot smaak gevormd is, en dat de jeugdbeweging, die hieraan voortbouwt, nog niet gereed is. Naarmate van alle kanten, ook door de jeugd van beteren snit, aan een alzijdig Geldersch volksbesef gewerkt wordt, zal deze zich meer in bloei en met grootere beloften vervuld kunnen bevinden.

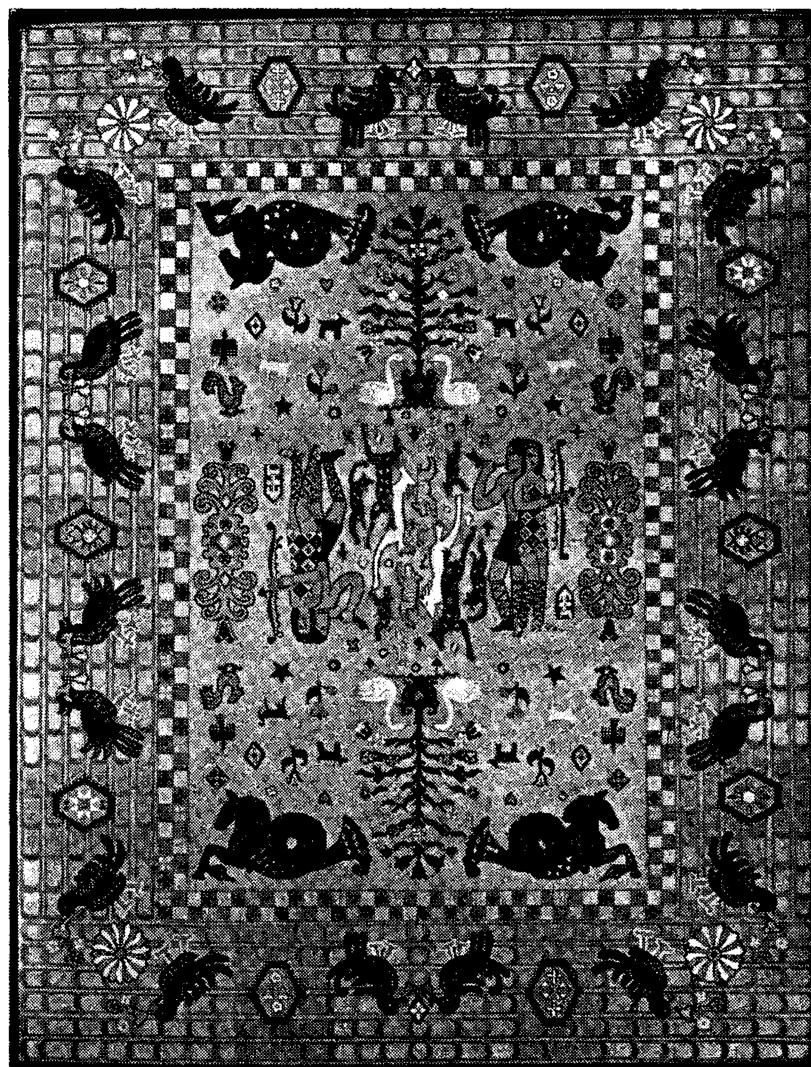
Daar de volkscultuur hier in het gewest allerminst volledig tot gelding komt, kan ook dit artikel haar nog niet alzijdig belichten. Dat de toekomst echter hier nog alles te brengen en te bieden heeft, is voor ons buiten iederen twijfel.

KUNST IN KENTERING

HET NEDERLANDSCHE KUNSTHUIS

DOOR

FRITS SAMPIMON

ONTWERP WANDTAPIJT MET VOLKSCHE MOTIEVEN

Ned. Kunsthuis *Foto J. Dingjan*

De Secretaris-Generaal van het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten, prof. dr. T. Goedewaagen, heeft Zaterdag 21 Maart j.l. het Nederlandsche Kunsthuis aan het Rokin te Amsterdam officieel geopend. Hiermede is een nieuwe stoot gegeven tot bescherming van onze cultuur in den meest uitgebreiden zin des woords.

De stichting „Het Nederlandsche Kunsthuis" zal kunstschilders, architecten, beeldhouwers, ambachtskunstenaars en nijverheidskunstenaars gelegenheid bieden om in een geschikte omgeving te exposeeren.

Dit nieuwe Kunsthuis kan tevens beschouwd worden als een bemiddelingsbureau. Kunstenaars, wier werk past in het kader van den nieuwen opbouw, zullen door zijn bemiddeling tewerk worden gesteld en opdrachten verkrijgen.

De stichting „Het Nederlandsche Kunsthuis" zal die kunstenaars naar voren brengen, die naar de meening van het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten leiding kunnen geven aan de Volksche Kunst, of indien men liever een andere kwalificatie hoort, aan de „Kunst in Kentering".

Meer en meer wordt men zich in breede lagen van ons volk bewust, dat teruggegrepen moet worden naar de oude tradities, naar de oude waarden, zooals die sinds eeuwen in ons volk leven.

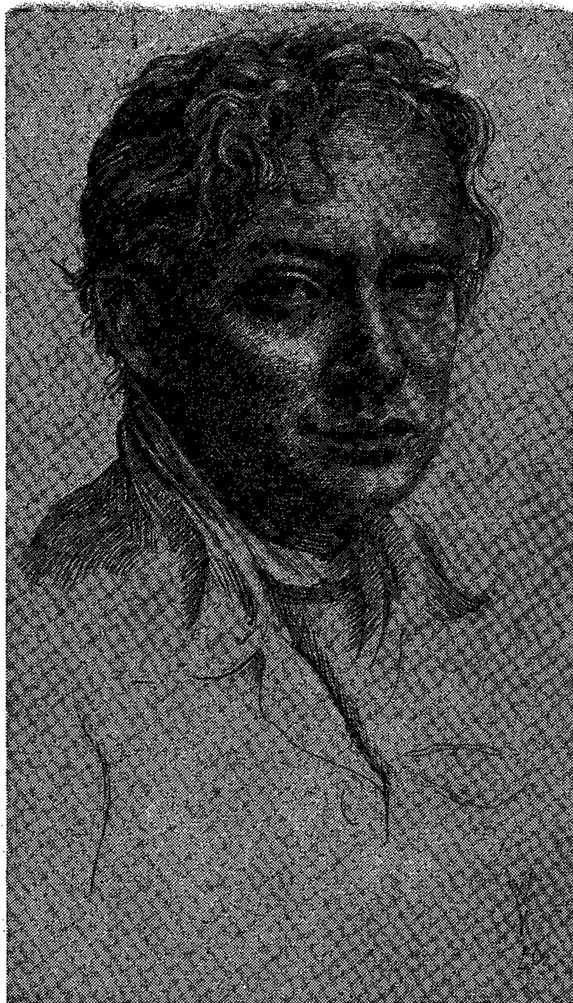
Het Nederlandsche Kunsthuis dient dus adviseerend op te treden en zal ongetwijfeld een nog bijna onontgonnen terrein hiervoor vinden.

Voor den bouw en de inrichting van openbare gebouwen zullen de autoriteiten zich tot de stichting kunnen wenden. Zij moeten dit, omdat slechts dan een einde gemaakt zal kunnen worden aan de kitsch; de rijks-, provinciale en gemeentelijke gebouwen moeten het voorbeeld geven. Zij dienen toch immers op de allereerste plaats te getuigen van verbondenheid met volk en bodem.

Maar ook de directies en leiders van fabrieken en scholen kunnen zich bij Het Nederlandsche Kunsthuis op de hoogte stellen van de bedoelingen van het Departement en kunnen daar dan met eigen oogen zien wat goede, Nederlandsche kunst is, kunst, die Nederland ligt, past en waardig is. Voor het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten zal het Kunsthuis in de toekomst een belangrijk instrument blijken te zijn, daar de afdeeling Bouwkunst, Beeldende Kunsten en Kunstnijverheid van dit Departement haar plannen, voornemens en richtlijnen aanschouwelijk zal kunnen voorstellen en in breeden kring uitdragen.

De belangrijkste groep, die zich in de toekomst tot Het Nederlandsche Kunsthuis zal kunnen wenden, zijn echter de particulieren. Vooral de doorsnee Nederlander heeft voorlichting op het gebied der kunst dringend van noode. Hoeveel kitsch is hem niet door Joodsche verkoopallures in de maag gestopt?

Voor zijn kleinere en grootere bestellingen zal hij zich nu in den vervolge tot het Kunsthuis in Amster-

W. NIJS: ZELFPORTRET *Ned. Kunsthuis* *Foto A. Dingjan*

dam kunnen wenden, waar hij deskundigen raad zal ontvangen. Ik denk hierbij aan jonggehuwden, die met hun wenschen en verlangens dan bij de Stichting kunnen komen en hun woning in volkschen geest zullen kunnen inrichten, enz.

Wij moeten terug naar het degelijke en eerlijke stuk werk, naar het eerlijke handwerk en fabriekswerk, waaruit de gezonde en aloude Nederlandsche geest spreekt.

De natuurverbondenheid, die onze voorouders bezaten, moeten wij herwinnen en wij zullen daarmede een beter en dieper inzicht in het wezen der dingen verkrijgen.

Het Nederlandsche Kunsthuis zal het goede en zuivere van de „Kunst in Kentering" in het Nederlandsche Volk uitdragen. Een waarborg hiertoe vormt de benoeming van den heer Gerdes, hoofd van de afdeeling Bouwkunst, Beeldende Kunsten en Kunstnijverheid van het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten, tot gemachtigde voor het Nederlandsche Kunsthuis, terwijl tot leider van het Kunsthuis is aangewezen de heer Van Anrooy.

Architect G. Wienecke zal als zakelijk leider het dagelijksch beheer voeren en dus de overheidsinstanties en het publiek van voorlichting dienen bij de inrichting van openbare gebouwen en particuliere woningen. In Het Nederlandsche Kunsthuis zullen tentoonstellingen op alle gebieden der kunst worden gehouden, waardoor de jonge kunstenaars een kans zullen krijgen en kunst en volk weer in nauwer contact en samenhang met elkaar komen.

Door dit opbouwende werk zal de smaak van ons volk weer verbeterd worden, den kunstenaars de helpende hand gereikt en zoodoende daadwerkelijk worden medegewerkt aan den opbloei der goede volksche kunst. Wel lijkt het ons wenschelijk, dat in nog meerdere plaatsen van ons land dergelijke Kunsthuizen verrijzen. Immers voor iemand uit Groningen zal het veelal bezwaarlijk zijn om heelemaal naar Amsterdam te gaan. Een groot aantal van deze Kunsthuizen zal er toe medewerken om een algemeenen opbloei der kunsten te verkrijgen.

Ook zouden wij de overheid in overweging willen geven om Nederlandsche Kunsthuizen te stichten in den vreemde, om te beginnen bijvoorbeeld in Duitschland en in België.

Deze practische cultuuruitwisseling zou den bloei van de Nederlandsche kunsten ongetwijfeld ten goede komen en in velerlei opzicht stimuleerend werken.

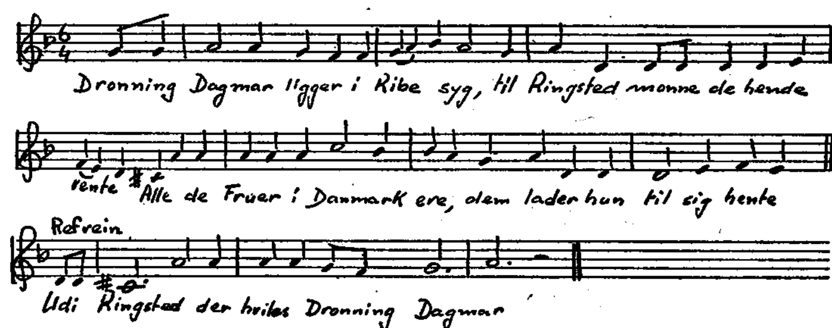
KLANKEN UIT DEN OCEAAN

MUZIEK OP DE FÄR-ÖER

DOOR W. H. A. VAN STEENSEL VAN DER AA

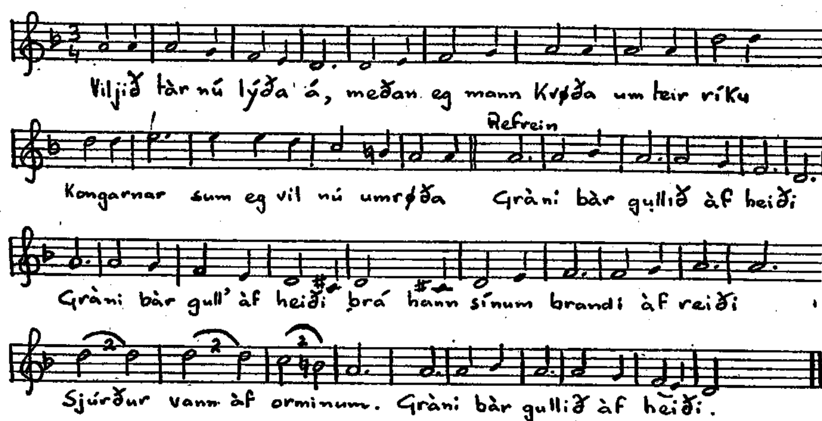
Na ons te hebben beziggehouden met het volkslied op IJsland, bezoeken wij thans de Fär-Öer, waar de moderne beschaving eveneens veel van hetgeen op muziekgebied sinds eeuwen bloeide begint uit te wisschen. Niet zooveel als op IJsland echter. Levensomstandigheden en cultuurpeil van de Färingers, die voor het meerendeel een eenvoudig visschers- en veeteeltvolk vormen, hebben er toe bijgedragen, dat het simpele leven van weleer niet zoo gemakkelijk door geïmporteerde buitenissigheden werd aangetast. Zoo is bijv. het Europeesche muziekinstrument op de Fär-Öer nog niet zoo algemeen verbreid. De volkszang heeft dus weinig gelegenheid gehad zich aan het moderne Europeesche gebruik aan te passen. Aldus heeft het niet begeleide gezongen danslied tot heden een van de voornaamste muzikale geneugten van deze eilandbewoners kunnen zijn. Een van de eerste volksvermaken op deze eilanden is de volksdans, de nationale kring- of kettingdans, waaraan allen, kinderen en grijsaards niet uitgezonderd, deelnemen. Op Zon- en feestdagen, bij bruiloften en bij andere gelegenheden en vooral tijdens de lange winteravonden komt men bijeen om te dansen en wel binnenshuis in de kleine woningen of localiteiten. Wanneer de zomer voorbij is, moet de Färinger zich binnen ophouden: het klimaat verhindert dan een langdurig verblijf of arbeid in de open lucht. De dans biedt hem dan volop gelegenheid tot het nemen van de noodzakelijke lichaamsbeweging en vandaar, dat men hier zeer energiek danst, uren, ja zelfs dagen achtereen. De hierbij door de dansers zelf gezongen liederen dragen een typisch karakter, dat onmiskenbaar is, zoodra men er even kennis mee heeft gemaakt. De meeste liederen bewegen zich in een duidelijk driedeelige maat en verder zijn zij melodisch overwegend aan den mineurkant. Vroolijke zoowel als ernstige liederen kunnen den dans begeleiden. Alle bestaan zij uit een aantal coupletten en een refrein. De teksten zijn in het Färingsch, dat, zonder de Färingers te willen beleedigen, meer of minder gekarakteriseerd kan worden als een dialecttaal van IJslandsch, Noorsch en Deensch, ofwel in zuiver Deensch, welke taal uiteraard ook op deze eilanden wordt gesproken. De inhoud van de liedteksten is doorgaans aan de Noordsche sagenstof ontleend; de verhalen uit de Edda komen wij weer tegen in een dikwijls tot enkele zinnen gecondenseerden vorm en verder vinden wij vele Deensche en Noorsche mythologische en historische figuren vermeld. Ook uit het lager gelegen deel van Europa kan de stof afkomstig zijn: sommige teksten spreken van Karel den Grooten, andere van Roeland en zelfs is er een lied gewijd aan de Merovingische en Frankische koningen, dat de dochter van „koning Pepijn" bezingt.

De meeste verlovingen komen op de Fär-Öer onder het dansen tot stand en zelfs de intieme aangelegenheid van het aanzoek wordt bij het dansfestijn afgehandeld. Wanneer een jongeman een oogje heeft op een bepaald meisje en uitsluitsel omtrent haar gevoelens wenscht te krijgen, probeert hij vele malen bij het vormen van de dansketting naast haar te komen. Grijpt zij telkens zijn hand, dan mag hij vol vertrouwen het meisje het zijne noemen; neemt zij echter gauw een andere plaats in den kring in, dan kan hij er zeker van zijn een blauwtje te hebben geloopen. Ook bij het huwelijk speelt het dansen met de bijpassende liederen een belangrijke rol en zelfs de dominee — evenals de meeste Scandinavische landen zijn de Fär-Öer overwegend Luthersch — neemt er veelal in zijn ambtsgewaad aan deel, zeker aan die dansen, welker tekst een religieuzen inslag vertoont. Na het feestmaal begint het al direct met dansen van allerlei slag. Verwonderlijk genoeg wordt dit vreugdevolle gebeuren steevast opgeluisterd met het tragische lied van de Deensche koningin Dagmar, die, zooals de historie het wil, ver van haar vaderland ziek werd en stierf:

Het bruidspaar en alle gasten blijven doordansen totdat de kok driemaal op den deurpost klopt. Dan dansen de bruid en haar vriendinnen een rondedans op een liedje, dat tot tekst heeft: „Gij vrouwen, gij weet, dat gij Uw echtgenooten hebt te gehoorzamen". Daarna brengen de vriendinnen de bruid naar bed. Vervolgens dansen bruidegom en aanwezige mannen een kalmen dans, terwijl het danslied aanmaant: „Past er op, mannen, dat gij het juk van de huishouding met toegevendheid oplegt". Hiermede wordt dan de bruidegom naar bed gebracht, waarop alle gasten het slaapvertrek van het bruidspaar binnenstroomen om een paar psalmen te zingen. In bed gezeten schenkt de bruidegom voor iederen gast een glas brandewijn in. Daarna wordt zonder het bruidspaar het feest met dansen voortgezet en de dansliederen spreken dan vaak van „gedonder en geraas op den vloer" ofwel van „laten wij stevig op den grond stampen en onze schoenen niet sparen!"

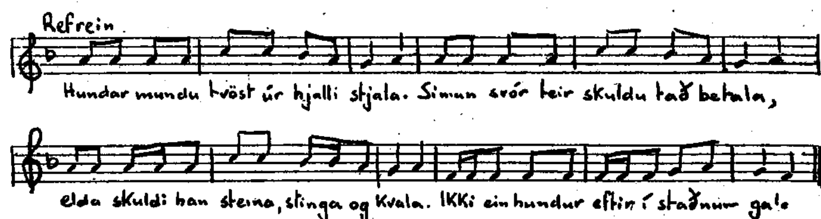
Waar hebben de Färingers hun rondedansen vandaan? In elk geval van het vasteland van Europa, gezien de groote overeenkomst met het middeleeuwsche kettingdansen, dat daar in de 12de en 13de eeuw verbreid was. Men concludeert de gelijkenissen op grond van de dansfiguren en de rhythmen van het danslied. De passen zijn hoogst eenvoudig. De linkervoet doet een schrede naar voren, de rechter wordt bijgetrokken. Na herhaling van deze figuur stapt de rechtervoet achterwaarts of zijwaarts, waarna men weer van voren begint. De handen van de in een kring dansenden houden elkaar steeds vast, doch naarmate de inhoud van het lied wisselt, varieert ook de handhouding. Bij langzame en ernstige dansliederen houdt men haar stil op heuphoogte, bij snelle en vroolijke worden zij tot schouderhoogte geheven, terwijl de ellebogen vaak het maatrhythme markeeren. Door deze mimiek willen de Färingers de stemming van de liederen uitdrukken. Ook de vorm van het danslied wijst op verbintenissen met het continentaal Europeesche rondedanslied. Gelijk gezegd huldigen de meeste liederen een couplet- en refreinvorm, waarbij de coupletten doorgaans aan een voorzanger of -voorzangeres zijn toevertrouwd, terwijl de refreinen gezamenlijk worden gezongen. Dit stemt geheel overeen met de middeleeuwsch Fransche „carole" uit den tijd der Troubadours, gedeeltelijk ook met den eveneens middeleeuwschen Duitschen „Tanz" van de Minnesänger. Een voorbeeld van een echt Färingsch danslied mag dit verduidelijken:

Dit is een episch gedicht, gebaseerd op de daden van den held Siegfried, in het Färingsch Sjúrthur genaamd. En ik zou erbij willen opmerken, dat dit epische moment door bijna alle dansliederen van de Fär-Öer speelt, de religieus getinte niet uitgezonderd. In de combinatie van dans, vers en melodie zijn voor deze eilandbewoners de twee eerstgenoemde wel het belangrijkst, getuige bijv. het medeleven met de wisselende stemmingen van den tekst en het beïnvloeden van de handbewegingen door het tekstwoord. Ook het feit, dat hier één en dezelfde melodie veelal voor verschillende teksten dienst doet, bewijst, dat in genoemde combinatie de muziek eigenlijk het ondergeschikte element is. Hierdoor wordt de dansmuziek van de Fär-Öer als licht primitief gekenmerkt; zij heeft geen muzikaal doel, doch is louter dienend, ondergeschikt aan het sociale gebeuren.

Eén bepaald soort liederen vraagt tenslotte nog de aandacht. Naast het traditioneele of religieuze epische vers kent men op deze eilanden ook nog het actueele spotlied naar aanleiding van plaatselijke gebeurtenissen. Heeft iemand zich op belachelijke wijze gedragen of misdragen, dan kan hij er op rekenen, dat zijn daden op de eerstvolgende danspartij in versvorm zullen worden voorgedragen. De dichter licht tevoren de aanwezigen heimelijk in en het slachtoffer, dat mede in den kring danst, wordt dan tijdens de strophen van het spotlied zoo stevig vastgehouden, dat hij zich met geen mogelijkheid aan de publieke satire zou kunnen onttrekken. Vindt het nieuwe lied bijval, dan kan het gezang zeker gedurende een geheel dansseizoen geliefd blijven. Een zeer bekend geval, dat zich in het Färingsche plaatsje Kvívík schijnt te hebben afgespeeld, wordt behandeld in dit lied:

De tekst vermeldt, dat honden zich toegang hadden verschaft tot de voorraadkamer van zekeren Simon en zich aan zijn opgeslagen walvisschenvleesch tegoed hadden gedaan. De eigenaar stond met een talklicht in de hand voor de deur te razen en dreigde de bazen van de schuldige dieren met steenigen, messteken en wurgen, indien de schade niet zou worden vergoed en tenslotte vergreep hij zich aan een likkebaardenden viervoeter. Een simpel verhaal, opgediend in een fleurig en pittig melodisch kleed en doordrenkt van een goedmoedigen spot.

STERVENDE BOER

Ik voel het machtig leven mij ontstroomen.
Steil aan het venster waakt de engel Dood.
Daar buiten splijt het zaad nu in den schoot
Der aarde en vogels tieren in de boomen.

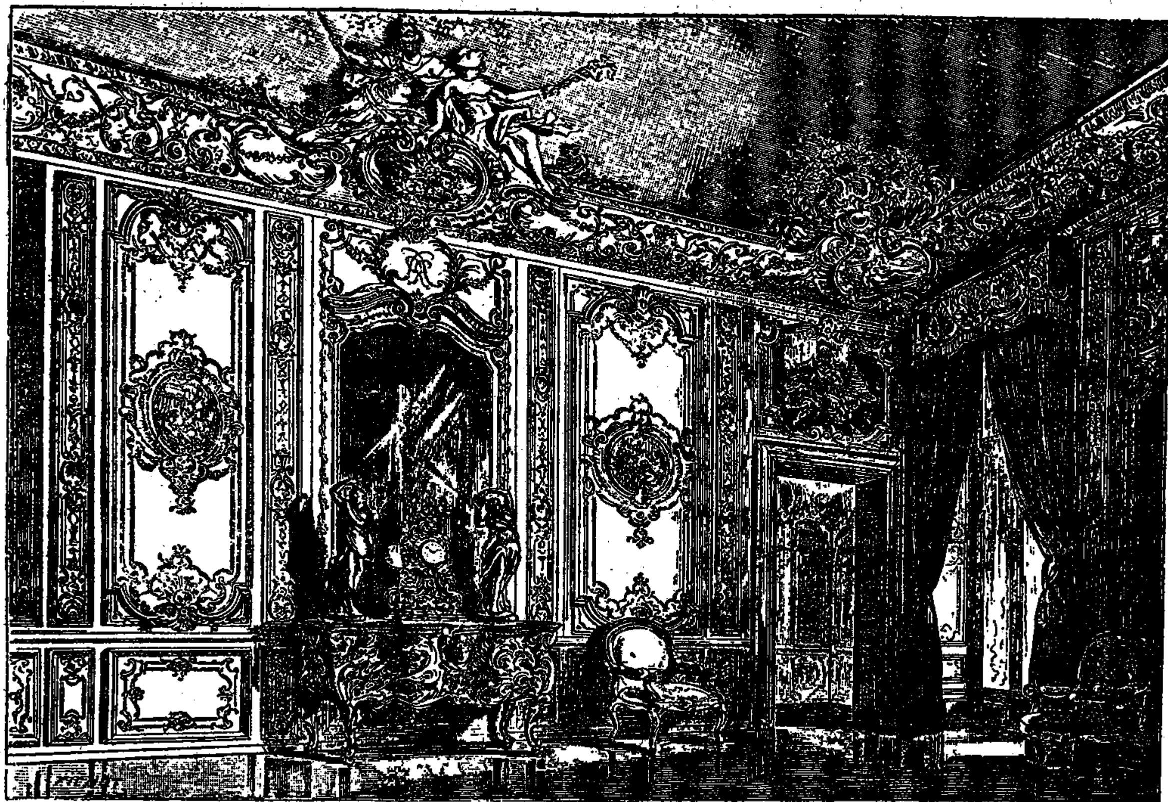
Voor 't laatst beschreed ik mijner gronden zoomen.
Ik zag het koren en ik zag het brood.
Alles is goed. Ik lijd geen stervensnood.
Gods witte bode is mij welgekomen.

Ik zal van d'aarde worden, aarde zijn
Dieper dan ooit. Ik zal wellicht het rein
Geheim doorkennen van wat Leven is.

Ik ben geheel bereid. Ik wacht, ik wacht.
Ik ben zeer sterk. Ik heb mijn taak volbracht,
O Droom! O Dood! O lichte Duisternis!

Jan H. Eekhout

EEN SALON ONDER HET OUDE REGIEM

TIJDGEEST EN WOONCULTUUR

DOOR W. RETERA Wzn.

Tijdgeest is de gerichtheid van een tijd, levensstijl de verhouding van den mensch tot den tijdgeest. Stijl is orde. Tijdgeest en levensstijl staan met elkaar in onverbrekelijk verband. De tijdgeest geeft de ruimtelijke basis aan den levensstijl, de levensstijl is de ordelijke uiteenzetting van den mensch tegenover den tijdgeest.

In elken tijd van beteekenis worden bepaalde inzichten gevormd, welke in alle takken van wetenschap en kunst tot uiting komen. In zoo'n tijd ontstaan bepaalde gewoonten, men krijgt een voorkeur voor een staatsvorm en omgangsvormen. Men gehoorzaamt een zekere gerichtheid, men streeft een doel na zonder steeds te weten wat dat doel is, men laat zich als het ware drijven op een algemeenen stroom. Er werken dan allerlei factoren tezamen om het leven één kleur te geven, één levensstijl. Een nieuw levensgevoel drijft naar één heerschend ideaal. De levensstijl laat zich kennen uit allerlei aan het leven rakende stijlen, o.a. de bouwkunst, den stijl van het binnenhuis. Een stijl ontstaat het meest volledig wanneer de samenleving een harmonische eenheid vormt. De middeleeuwen kenden zoo'n harmonische eenheid, omdat deze opgebouwd was uit onderdeelen van een gemeenschappelijk bindend ideaal. De middeleeuwsche stijl was de laatste volledige stijl ontstaan uit een maatschappelijke eenheid.

Een levensstijl weerspiegelt zich in den stijl van het interieur. Wij in onzen tijd kennen nog geen levensstijl. Er is te veel strijd gevoerd, een oude wereld is ontworteld en een nieuwe is komende. Een levensstijl ontstaat niet op één dag. Maar er is wel een ontwakend levensgevoel, waaruit een nieuwe orde zal worden gevormd. Er is een krachtig streven naar rechtvaardigheid, eerlijkheid en offervaardigheid, een afweer van het leege burgermansfatsoen, een groeiende verachting voor bijeengestolen en geërfd fortuin, een groeiende eerbied voor den arbeid en den scheppenden mensch, een bewust worden van het verband tusschen menschen en grond. Zonder dat deze gerichtheden in één stroom geleid waren, kwamen zij toch reeds in het interieur tot, zij het dan ook schetsmatige,

uitingen. Het streven naar rechtvaardigheid en erkennen van de eerlijkheid vond reeds weerkaatsing bij de inrichting van de woning. Het beperken van het aantal meubels en het nadruk leggen op de bruikbaarheid ervan zijn symptomen. In de woning zoeken wij eerlijkheid en rust. Rust voor de oogen en daarom gladde wandvlakken, meubelstukken met eenvoudige vlakke vormen, welke den oogen tot rustpunten zijn. Eerlijkheid van materiaal, dus een oppervlaktebehandeling welke het materiaal erkent. Een lichte en vroolijke sfeer. Zoo moet het scheppen van een huiselijke omgeving op de eerste plaats het doel hebben den menschen rust en behaaglijkheid te geven.

Omdat onze tijd nog geen eigenlijken levensstijl kent, is in het algemeen weinig van een woningstijl, welke over alle lagen der bevolking is doorgedrongen, op te merken. Om het verband duidelijk te maken zou men een vergelijking kunnen maken met een tijd, waarvan de levensstijl en de daarmee samenhangende ruimte- en meubelkunst tot den onzen in sterke tegenstelling staat: met den tijd van Lodewijk XV. Toen ontstond een meubelkunst uit den levensstijl van een leidende klasse, terwijl de onze moet groeien uit de gemeenschapsidee. Den levensstijl gaf aan de Rococo het omgangsleven en toonaangevend was het hofleven. Dit afgesloten en vormelijke omgangsleven bepaalde het karakter van de woning. Het representeeren schiep geestelijk en kunstzinnig leven, het interieur was de omlijsting van een fijngeslepen en speelsche gezelschapscultuur. Deze omlijsting werd ook in de burgerlijke Rococo nagevolgd, omdat de omgangsstijl zich niet tot de hofkringen beperkte.

In de huidige burgerwoning is een tegengestelde neiging te bespeuren. De levensstijl ontwikkelt zich van onderen naar boven, de burgerwoning geeft den toon aan en de eenvoudige vormen van het meubilair worden ook in de meer voorname woningen doorgevoerd, met dure houtsoorten en stoffen. In de Rococo was de gezelschapsvorming een doel op zichzelf. Men schoolde zich als het ware in sierlijke omgangsvormen, men kweekte een lichte badineerende spreekwijze, een galante houding van den cavalier en een lieflijk-aanminnige houding van de dame waren de uitgangspunten van den omgang; wanneer het spinet werd geopend en zilverige tokkelgeluiden ten dans riepen, schreden de heeren, den driekanten steek onder den arm, naar de glimlachende dames, die gracieus den met amoureuse voorstellingen beschilderden waaier bewogen, en dit alles speelde zich af binnen een omlijsting welke tot in de kleinste onderdeelen op een op de spits gedreven gezelligheidscultuur was afgestemd. Zou niet in dezen tijd, toen de lieflijkheid als ideaal gold, de gebogen lijn de beheerschende zijn? De overgang van wanden naar het plafond was vloeiend en het ornament diende om elke botsing af te leiden in een sierlijk spel van gebogen lijnen. Wanneer een meubel werkelijk tot een nuttig gebruik bestemd was, liet zich het doel slechts achter een sierlijk masker vermoeden. De ramen waren smal en hoog, de deuren werden meest in de betimmering opgenomen of in de wanden weggewerkt. Vooral

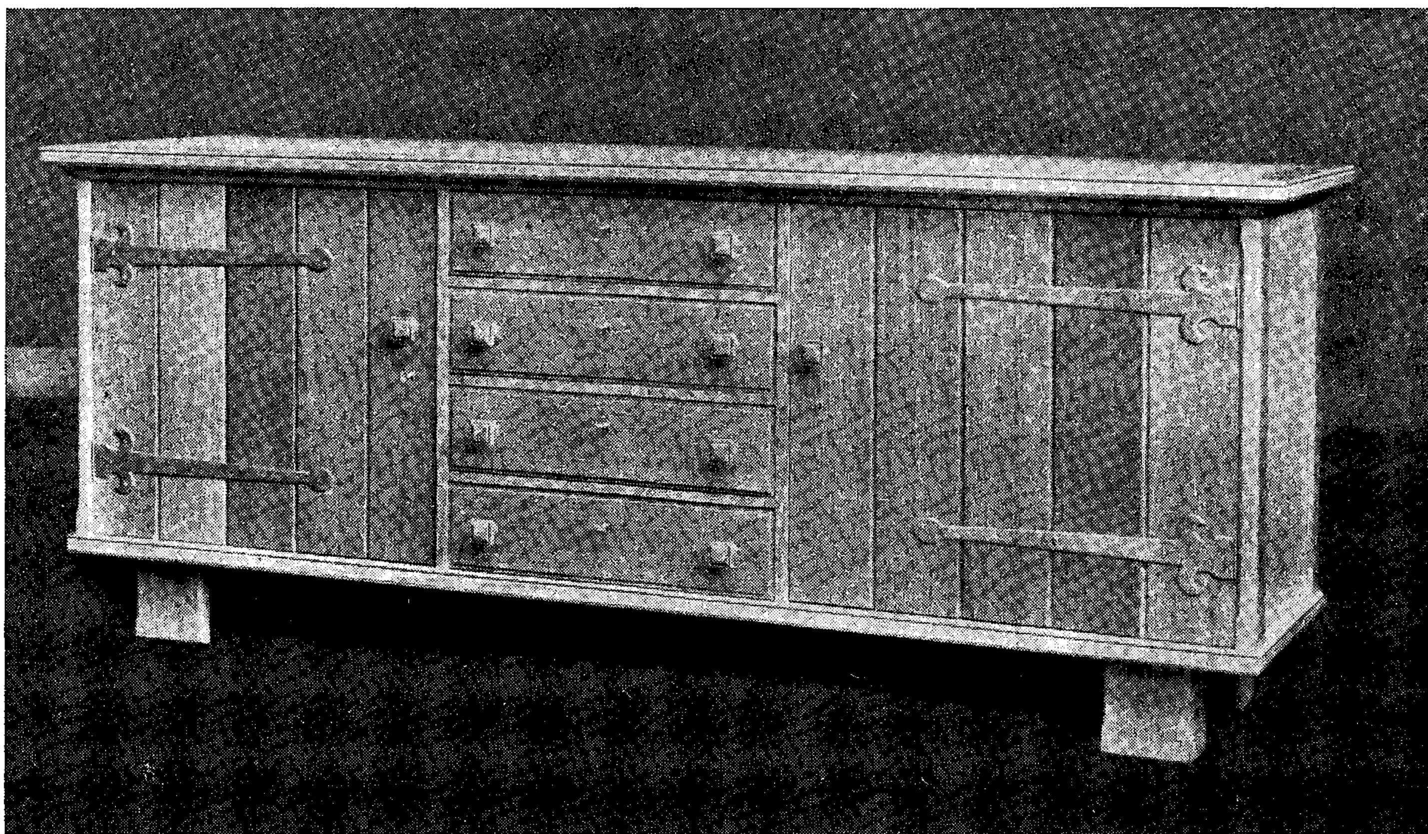
EEN ONTVANGKAMER UIT ONZE DAGEN ONTWERP W. RETERA WZN. FOTO E. V. OIJEN

's avonds kwam het gesloten karakter van de ruimte volledig tot zijn recht en wanneer het kaarslicht in de kristallen kronen straalde, ontstond een interieurbeeld van broze schoonheid, zooals deze zich slechts in dat tijdvak en onder deze omstandigheden kon ontwikkelen. Deze precieuse hofkunst, zoo sterk passend bij den toen heerschenden Franschen geest, vinden wij ook bij de interieurs uit de burgerlijke kringen terug. Alles is veel vereenvoudigd en doordat er het overladene van ornament en kleuren niet aan voorkomt, doch de sierlijke lijn en lichte bouw behouden bleef, staat deze burgerlijke afspiegeling ons nader dan de kunst van het hof. Niettemin blijven ook deze interieurs aan ons wezen vreemd, omdat de ideeënwereld en de levensverhoudingen toen anders waren dan nu.

Onze wereld is er een van de werkelijkheid, het leven stelt zijn harde eischen. Representatie geldt voor den stedebouw, voor de openbare gebouwen, niet voor de burgerlijke woning. In de woning wenscht men zichzelf te ontmoeten. Zetten wij eens een armstoel uit de Rococo naast een uit onze dagen. De Rococo veroorlooft één houding: men kan slechts rechtop zitten, de onderarm licht door de armleuning gesteund. Deze houding gold als de eenige. Hoe eenvoudig en rechtlijnig zijn de stoelen uit onze dagen vergeleken bij het opgewonden lijnenspel van den Rococostoel; vooral de armstoelen zijn breeder, dieper en lager, de armen kunnen behoorlijk rusten, men behoeft zich tenslotte niet te schamen als men gemakkelijk zit. Het zitmeubel is geheel ingesteld op het gebruik, stevig gebouwd, voorzien van soliede veeren en vulling, met sterke stof overtrokken en zoo gemaakt dat reiniging eenvoudig is. Doch ook de andere meubels verraden een recht op het doel afgaan, een directheid, een oprechtheid, een klaarheid, welke zeker niet zoo onmiddellijk bekoren als de verfijnde meubels uit vroeger tijdvakken, maar toch een eigen schoonheid hebben welke van onzen, eerlijkheid zoekenden, tijd is. Wij houden ervan stoffen, hout, weefsels, matten, metalen enz. in hun natuurlijke kleuren toe te passen. De natuur heeft allen stoffen een eigen kleur en teekening gegeven en wij moeten moeite doen van die eigenaardigheden gebruik te maken. Van natuurlijk gegroeide en gevormde stoffen gaat een werking uit, welke met kunstmiddelen wel kan worden versterkt, doch niet vervangen of verbeterd. In de natuur zijn de kleuren en vormen op elkaar afgestemd en dit vanzelfsprekende moet ook in de interieurs worden gebracht. Het gezonde, het natuurlijke, het argelooze, is niet alleen de basis van den meubelvorm, doch van het geheele interieur. Dit is ook de basis van onze wooncultuur, welke in overeenstemming met den levensstijl en tijdsstijl moet komen.

BERGMEUBEL ONTWERP J. SEMEY FOTO PANDER EN ZONEN

LEDENSELECTIE

DOOR JHR MR S. M. S. DE RANITZ

De beroepsstandsorganisatie van de Nederlandsche Kultuurkamer omvat allen, die werkzaam zijn op het gebied van de zes gilden. Het ware mogelijk geweest door deze bepaling vast te stellen dat een ieder, die zoodanige werkzaamheden verricht, zonder meer hierdoor lid van de Kultuurkamer zou zijn. Bij andere beroepsstandsorganisaties heeft men dit systeem gevolgd. Zoo worden de Nederlandsche artsen in de Artsenkamer vereenigd en is elke arts lid van de Artsenkamer. Bij de cultuurwerkers echter heeft men gemeend dat het noodig was ongewenschte elementen uit te zeven. De President kan de toelating van onbetrouwbare of ongeschikte personen weigeren. Niet een ieder wordt waardig bevonden om opgenomen te worden in een organisatie, welke de Nederlandsche cultuur bevordert en daarbij verantwoording draagt tegenover de volksgemeenschap.

De betrouwbaarheid doelt meer op persoonlijke eigenschappen. De geschiktheid op vakkundige bekwaamheid. De vraag wordt veelvuldig gesteld of men bij de toelating van leden tot de Kultuurkamer zeer strenge maatstaven moet aanleggen, zoodat de Kultuurkamer slechts een uitgelezen schare van cultuurwerkers zal omvatten.

Men moet bij de beantwoording van deze vraag voorop stellen dat het buiten de Kultuurkamer niet mogelijk is in het openbaar cultureel werkzaam te zijn. Zij, die niet worden toegelaten, kunnen hun beroep, waarin zij misschien reeds lange jaren werkzaam waren, niet verder uitoefenen. Zij zullen een ander beroep moeten zoeken. De gevolgen van een dusdanige beslissing zijn dus uitermate gewichtig. Vooral, indien iemand reeds vele jaren een beroep uitoefent en een zekeren leeftijd bereikt heeft, zal het hem niet gemakkelijk vallen in een ander beroep nog iets te presteeren. Dit vormt wel een zeer klemmend argument om hier met de grootste voorzichtigheid te werk te gaan en tot weigering slechts sporadisch over te gaan.

Aan den anderen kant zijn er cultureele werkers, die dezen naam niet waardig zijn. Er zijn schilders en kunstambachtslieden, die slechts werk leveren aan den loopenden band; er zijn musici, die de meest elementaire beginselen van de techniek niet beheerschen; er zijn lieden, die zich architect noemen doch elke technische bekwaamheid missen en bovendien geenerlei scheppend vermogen hebben. Deze kwakzalvers benadeelen de cultuur en derhalve de belangen van de volksgemeenschap. Het is van groot algemeen cultureel belang, dat deze kwakzalvers op het gebied van de Cultuur geweerd worden. Dit vormt een klemmend betoog om wel krachtdadig in te grijpen.

Een juiste middenweg zal gevonden moeten worden. Het buitengewone belang van de beslissing, die hier genomen moet worden, brengt mede, dat deze beslissing slechts gegeven zal kunnen worden na een uitgebreid onderzoek en na rijp beraad. De verordening zegt, dat de President slechts dan iemand als lid kan weigeren, indien uit feiten blijkt, dat hij ongeschikt of onbetrouwbaar is. Er moet dus de zekerheid bestaan, dat de beslissing van den President gebaseerd is op werkelijke feiten en niet op subjectieve opvattingen. De gegevens zullen verzameld kunnen worden in de vakgroepen en de gilden. De gegevens zullen nogmaals getoetst kunnen worden in de juridische afdeeling van de Kultuurkamer. Hierdoor wordt niet alleen een volkomen onafhankelijk oordeel gewaarborgd, doch ook een vaste lijn. Tenslotte zal natuurlijk de President, voordat hij zijn beslissingen uitvaardigt, in twijfelgevallen nog op velerlei wijzen nader onderzoek kunnen instellen.

Er kunnen ook bijzondere commissies worden ingesteld, die tot taak hebben de vakkundige bekwaamheden van een persoon te beoordeelen en daarna advies uit te brengen. Bij het voormalige auteursrechtenbureau BUMA moest de vaardigheid van iemand, die zich wilde aansluiten ook beoordeeld worden. Het criterium was daar niet of iemand als componist een groot scheppend vermogen had, doch

wel of iemand de beginselen van de techniek van het componeeren beheerschte. Een commissie van musici sprak daar een oordeel over uit. Een dergelijke oplossing is in een gilde natuurlijk ook mogelijk, met dien verstande dat de uitspraak slechts als advies kan gelden.

Het mag natuurlijk nimmer zoo zijn, dat zeer strenge vakkundige eischen gesteld worden. Het gaat er hier om of iemand de beginselen van een zekere techniek beheerscht. Het gaat er niet om of men iemands kunstopvattingen bewondert, want hier komt men op het terrein van de subjectieve opvattingen, welke opvattingen steeds aan veranderingen onderhevig zijn. Zelfs ten aanzien van de technische bekwaamheden zal men zeer voorzichtig moeten zijn. Het is zeer wel mogelijk dat een schilder wel eens een goed schilderij maakt en aldus blijk geeft van een voldoende techniek, maar zich daarnaast uit economische overwegingen bezondigt aan werk aan den loopenden band. Zulk een schilder kan geschikt zijn om in de Kultuurkamer te worden opgenomen. Dat hij zijn talenten misbruikt zal men op een andere wijze moeten tegengaan. In het kader van de Kultuurkamer kunnen bijvoorbeeld tegen werk aan den loopenden band maatregelen genomen worden in de vakgroep kunsthandel.

In het algemeen kan men dus dit zeggen, dat slechts zeer elementaire eischen kunnen gesteld worden ten aanzien van de vakkundige bekwaamheid. In het kader van de Kultuurkamer zal men pogen die maatregelen door te voeren, welke het scheppen van werkelijke kunstwerken kunnen bevorderen.

Evenmin zal men er zeer spoedig toe overgaan iemand als lid van de Kultuurkamer te weigeren wegens algemeene eigenschappen, welke niets met zijn vakkundigheid hebben te maken. Er bestaan evidente gevallen. Iemand, die een zware straf heeft ondergaan wegens een zedendelict is niet meer waardig cultureel ten behoeve van het Nederlandsche volk op te treden. Men kan hierbij niet voor alle vakgroepen dezelfde vereischten stellen. Onzedelijk gedrag moet een dansleeraar, die in zijn beroep voortdurend met de jeugd te maken heeft, zeer streng worden aangerekend. De politieke opvattingen van een schrijver leggen meer gewicht in de schaal dan die van een musicus. Iemand, die op financieel gebied wel eens kromme sprongen maakte, mist stellig de noodige betrouwbaarheid voor den kunsthandel of het bemiddelingswezen. Bij de scheppende kunstenaars leggen de financieele handelingen niet zooveel gewicht in de schaal. Bij de beoordeeling zal de centrale instantie ervoor moeten zorg dragen, dat men volgens bepaalde vaste richtlijnen te werk gaat; aan den anderen kant zal men ten volle rekening moeten houden met de bonte verscheidenheid in de Kultuurkamer.

Het is mogelijk, dat de maatstaven van beoordeeling op den duur strenger worden. Thans gaat het om personen, die reeds een cultuurberoep uitoefenden. Weigering beteekent hier dikwijls een economisch doodvonnis. Later zal men veelal te maken krijgen met jeugdige personen, die een nieuw beroep willen aanvangen. Een weigering behoeft hier niet zulke ingrijpende gevolgen te hebben.

De President van de Kultuurkamer kan ook leden wegens ongeschiktheid of onbetrouwbaarheid uitstooten. Hier zijn de gevolgen immer zeer ernstig. Men raakt de bevoegdheid, zijn beroep uit te oefenen, kwijt. Veelal zullen zeer bijzondere feiten aanleiding zijn tot een uitsluiting. Iemand, die welbewust in ernstige mate de verordeningen en beschikkingen van de Kultuurkamer overtreedt; iemand, die een beroepshandeling verricht, welke de eer van het beroep aantast — b.v. een kunsthandelaar, die waardelooze prullen als echt en waardevol verkoopt —; iemand, die wegens een ernstig misdrijf wordt veroordeeld, kan niet langer lid blijven van deze beroepsstandsorganisatie.

Het ligt dus in de bedoeling zoodanige selectie toe te passen dat die Cultuurwerkers, die in wezen geenerlei cultureel werk verrichten, worden uitgesloten. De selectie mag er nimmer toe leiden, dat cultuurwerkers niet voor het publiek kunnen optreden, omdat dit concurrentie zou toebrengen aan andere cultuurwerkers. Men mag een scheppend kunstenaar, b.v. een schilder, niet verbieden te arbeiden omdat de bestaande schilders het zoo moeilijk hebben.

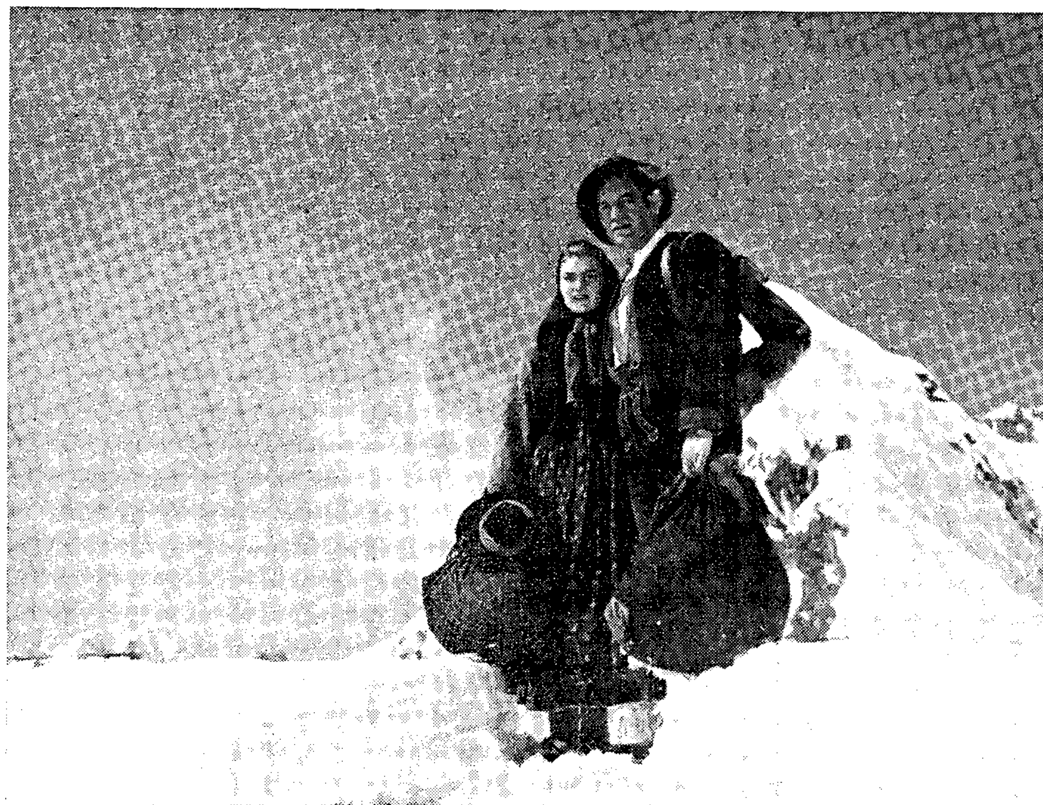
Ongezonde concurrentie kan echter in het kader van de Kultuurkamer op tallooze wijzen bestreden worden. Bij ondernemingen — men denke aan bioscooptheaters — kan de Kultuurkamer voorwaarden voor de opening, dus vestigingseischen vaststellen. Den kunsthandel kan men beletten allerlei namaakproducten te verkoopen. Men kan prijzen en salarissen regelen.

Zal men ook al toelating van rechtspersonen kunnen weigeren? Stellig, indien een onderneming in feite een eenmans-onderneming is en de leider van die onderneming ongeschikt is. Bij grootere ondernemingen zal de verwijdering van een ongeschikten bedrijfsleider alle bezwaren kunnen opheffen.

Een zeer groote verantwoordelijkheid is den President van de Nederlandsche Kultuurkamer opgedragen. De hierboven genoemde beslissingen behooren tot de meest netelige. Slechts op vaststaande feiten mag een weigering of uitsluiting worden gegrondvest. Het is niet in de laatste plaats met het oog op deze bevoegdheid, dat de President getuigen kan hooren of doen hooren. Zijn beslissingen in deze aangelegenheden hebben formeel niet het karakter van rechtspraak. De rechtszekerheid gebiedt echter, dat hier niet alleen even onpartijdig, doch ook even zorgvuldig wordt gehandeld, alsof het eigenlijke rechtspraak betrof.

een noordsche filmstijl

door karel v. heusden

GEIER-WALLY *Tobis-film*

GEIER-WALLY *Tobis-film*

„De naturalistische buiten- en binnenopnamen van de film „Die Geierwally", die Richard Angst onder regie van Hans Steinhoff zonder eenigerlei atelier vervaardigde, de visionnaire beeldeffecten van Carl Hoffmann in Schweikart's „Mädchen von Fanö" scheppen een nieuwen „Noordschen" filmstijl, die de monumentaliteit van de sagen van de Edda en de droombeelden van Caspar David Friedrich doet herleven".

Dit schrijft Dr. Gottfried Müller in het nieuwe boek „Dramaturgie des Theaters und des Films", en deze woorden zijn aanleiding om ons eens te bezinnen op het ontstaan van dien Noordschen filmstijl.

De filmstijl, die langen tijd in de wereld overheerschte, was die van Hollywood. Die stijl werd aanvankelijk beïnvloed door de gesteldheid der goudzoekers; talloos zijn de films, waarin de goudzoekende „cowboys", de goud bezittende en de goudtransporten beschermende lieden-met-breedgerande-hoeden de hoofdrol vervullen. Vele opnamen van die films werden in de open lucht vervaardigd, de verhalen speelden zich af in het ruige landschap. „Bodem-verbonden" was die cowboyfilm in zeker opzicht dus wel, doch de waarde van dien bodem werd bepaald door het antwoord op de vraag, of er al dan niet goud in aanwezig was. Het goud vormde de drijfveer *in* de Amerikaansche film, daarna werd het goud de drijfveer *van* de Amerikaansche film. Hollywood produceerde films steeds alleen om er geld (goud) mee te verdienen.

De Noordsche filmstijl nu, die zich in onze dagen begint af te teekenen en die waarschijnlijk, als de tegenhanger van de Amerikaansche filmcultuur, typeerend voor de Europeesche filmcultuur zal worden, ontstaat, gelijk de Cowboyfilm, in de

[illegible] van de bergen. [illegible]
[illegible] goud [illegible]
[illegible] filmstijl, want, het [illegible]
[illegible] innerlijke [illegible]
[illegible] Amerikaansche [illegible] filmstijl [illegible] Müller [illegible] zijn [illegible] spraak is [illegible] Noordschen filmstijl. Ik [illegible] het tot het rechte eind [illegible] zijn [illegible] noemt [illegible] Deze film is [illegible] voor het verwonderde oog van [illegible] zich hier de echtheid van de [illegible] menschen en een boerenl[illegible]. De geschiedenis van de boerendochter Wally, die [illegible] recht als vrouw strijdt, is [illegible] strijd van den mensch [illegible] Wally haalt een gierenjong uit zijn [illegible] waar zij woont voor een [illegible] als een dappere prestatie geldt — en [illegible] haar eigen noodlot [illegible] De man, die haar [illegible] deze daad te manlijk (zij [illegible] Wally [illegible] ook wanneer hij [illegible] Verbitterd vecht Wally voor de erkenning van haar liefde, doch de gier (symbool van het noodlot) vergezelt haar op haar levenspad, en hoe [illegible] het noodlot spint de draden [illegible] het onbegrip om haar heen [illegible] in dit leven krijgt zij [illegible] Aan het slot, wanneer [illegible] wordt beloond, [illegible] die geen [illegible] door een [illegible] weg uit Wally's leven; het [illegible] is [illegible] Dit is de dramatische grond, die zich door deze film beweegt. Het vruchtbare land, de arbeid, die er verricht wordt, en de boerderij, die het hart van dit landleven is, vormen als het ware de zuilen, waarop het drama rust. De gezichten van de personen, die in de film optre-

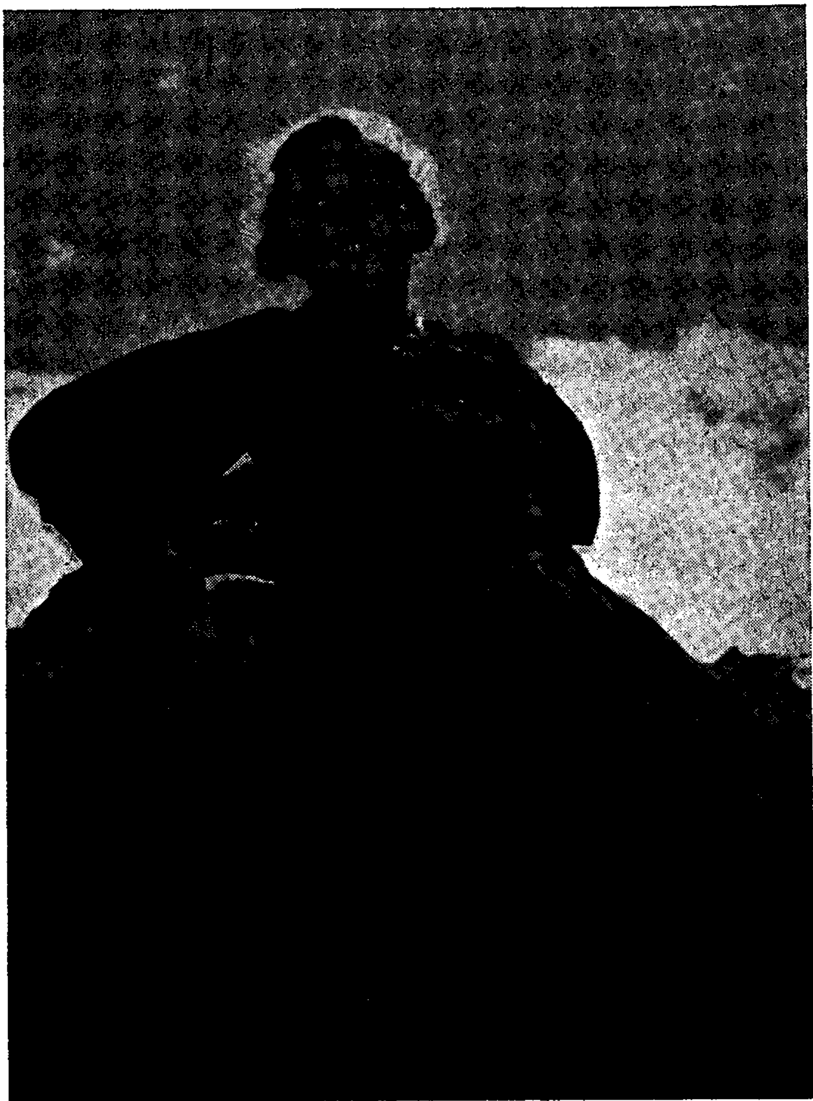
den, schijnen [illegible] bergen [illegible] [illegible] De menschen voelen een eenheid met de [illegible] zij spelen, zij zijn één groot geworden [illegible] gezichten, die gevormd zijn door [illegible]

De drijfveer van hun leven [illegible] niet het goud, doch de strijd om het bezit van [illegible] grond, een boerderij omderwille van [illegible] vruchtbaarheid ervan en den arbeid, [illegible] leend kan worden. Dit is het principieele verschil tusschen den wordenden Noordschen filmstijl en den wellicht reeds voorbijen Amerikaanschen Angelseksischen filmstijl. Ook in de filmstijlen [illegible] het essentieele verschil der bestaansbases [illegible] Hier is het de arbeid, ginds, van den overkant [illegible] 't goud, dat het leven drijft.

Men zal misschien zeggen: goed, maar die Noordsche filmstijl zal het niet zoo lang uithouden als de Hollywoodsche. Want Hollywood heeft [illegible] het alle landen der aarde [illegible] Het moge dan het goud zijn, dat in Hollywood den toon aangeeft, goud schittert en trekt de blikken naar zich, en de aarde, waarin de Noordsche film [illegible] is grauw, en wie ziet graag lang de grauwheid aan?

Ik antwoord: Ge vergist u! De Noordsche film ontwikkelt zich uit den bodem en den arbeid, die daaraan wordt ontleend. En schooner dan goud schitteren kan parelt het zweet!

[illegible] *Tobisfilm*

HET TESTAMENT *Tobis-film*

En de film, die als een waar vervolg op „Die Geierwally" beschouwd kan worden: "Der Meineidbauer" (Het Testament) toont dan ook zonneklaar aan welk een perspectieven er voor die Noordsche film geopend kunnen worden. De symboliek en de monumentaliteit van „Het Testament" zijn weliswaar niet zoo treffend als in „Geierwally", zoodat in dit opzicht niet meteen van een stijgende lijn sprake is. Belangrijker echter is dat ook deze film bewijst dat een film, die niet door de schittering van het goud tot leven is gewekt, doch veeleer uit de pareling van het zweet is geboren, door het publiek genoten kan worden als een boeiende pakkende belevenis. „Die Geierwally" heeft reeds getoond een doorslaggevend publiek succes te zijn, en ook „Het Testament" bezit ongetwijfeld de kracht om het publiek te trekken.

In „Het Testament" wordt ons de geschiedenis getoond van een hebzuchtigen boer, die, doordat hij een meineed aflegt, in het bezit van een boerenhoeve komt. De ware erfgenamen worden hierdoor in het ongeluk gestort. Door den meineed wordt eigenlijk de dramatische lijn ontwikkeld; de achtergrond van het drama is — evenals in „Die Geierwally" — de strijd om een stuk grond met een boerderij erop, kortom de strijd om het bestaan. Ook de film „Het Testament" werd onder den blooten hemel opgenomen. De cameraman durfde het aan om den strijd aan te binden met de ruigheid van het landschap, de wijdte der luchten en de kracht van het zonlicht, en in dezen strijd van den mensch met de natuur werd hij overwinnaar; want uit de beelden, die op het witte doek voorbij gaan, blijkt dat de cameraman de natuur vast in het camera-oog heeft weten te vangen. De natuur is hem niet ontglipt en staat vast omlijnd voor ons, en de boerenfiguren zijn niet gelijk poppetjes op prentbriefkaarten geplakt, doch zij leven bloedwarm in de omgeving, welke de hunne is, zij lijden en strijden op den grond, waaruit zij geboren zijn.

Hans Steinhoff, de regisseur van „Die Geierwally" en Leopold Hainisch, de regisseur van „Het Testament" hebben in hun films een eenheid bereikt tusschen de acteurs en de omgeving, de menschen en het land, en dit dank zij het feit dat zij beschikken konden over leden van het Tiroolsche tooneelgezelschap, de zoogenaamde „Exl-Bühne". Dit gezelschap bestaat uit acteurs en actrices, die zonen en dochteren van het land zijn en die de typische karaktertrekken van dit land vertoonen. De Exl-Bühne heeft zich er altijd op toegelegd om stukken van het volk te brengen, het volk, waartoe zij behoort, en van het land, waar zij leeft. In dit Zuid-Duitsche gezelschap is de eenheid tusschen inhoud en vorm, tusschen volksaard en volksstuk bewaard gebleven. Hier spelen zonen en dochteren van het land stukken van dat land. En de film stond hier voor de opgave om dit brok volkscultuur in zich op te nemen op een wijze, waartoe alleen de film in staat was. En de film loste deze opgave glansrijk op; de Exl-Bühne werd niet van de planken naar de studio overgeplaatst, neen, de film gaf deze volksacteurs terug aan het land, waaruit zij stammen; inplaats van de kunstmatige planken kregen zij de aarde, den geboortegrond onder hun voeten. En zoo steeg als het ware uit dat Tiroolsche landschap de Noordsche filmstijl.

Of die stijl zal blijven stijgen en zich zal vervolmaken? Dat hangt daarvan af of de pareling van het zweet van den arbeid aan den bodem krachtiger zal zijn dan de schittering van het goud, dat voor nietsdoeners in dien bodem gereed ligt.

ANDERHALVE EEUW
MODE

DOOR H. BUYS

Is mode een cultuur-ingrediënt, civilisatieverschijnsel, thermometer van onze kleedinggrillen of bizarre registratuur van de comédie humaine? Wanneer zij van alles iets heeft, dan misschien van cultuur het minst. Grieken noch Egyptenaren kenden het begrip mode, maar hun kleeding had stijl. Een Gandhi-mode zou zelfs anno 1942 een contradictio, maar vooral: een profanatie zijn.

Mode toch schijnt het voorrecht van a-cultureele, civilisatorische, burgerlijke tijdperken, waarin de cultuur, bij gemis aan psychologischen band van de samenleving uitvloeide tot civilisatie. Mode is vooral bloesem van onstabiele, decadente, impressionistische tijdperken, grillige, haastige, soms bevallige vertolking niet eens altijd van onzen goeden of slechten smaak, maar van onze behaagzucht. Affectrijk spel onder leiding dikwijls van op baat beluste modetyrannen, die allengs behalve de mode, voor zoover niet gerationaliseerd, hier en daar in Europa het stadsbeeld bepaalden. Soms weerkaatst zij hun glimlachenden hoon over de menschelijke comedie. .

De tentoonstelling in de bovenzalen van het Stedelijk Museum te Amsterdam — modeprenten en enkele modellen afkomstig uit de periode van 1790 tot 1941 — registreert haar vele facetten gedurende dit tijdperk. Hier doet zich de mode voornamelijk voor als een voortdurende worsteling met het begrip „haute couture". Gedicteerd schijnt zij te worden door een behoefte aan afwisseling, zonder de bedoeling van een verbetering, dus als een gril.

Het wezenlijke terrein van de mode met haar snelle vergankelijkheid ligt overal, waar het materiaal snel wordt verbruikt. Dat inzicht hebben de modemakers met al te veel genie geëxploiteerd. Wanneer men versleten schoenen of dassen telkens weer moet vervangen, waarom zou men zich daarbij dan niet nu

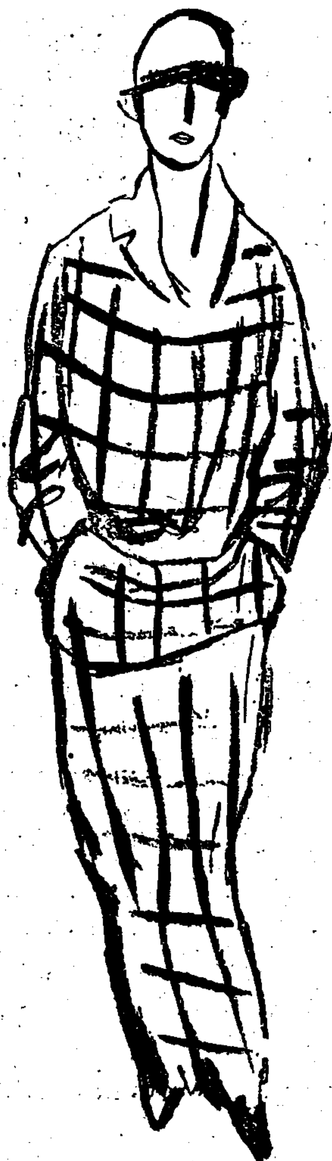
„ELEGANTIA", OF TIJDSCHRIFT VAN MODE, LUXE EN SMAAK, VOOR DAMES, SEPT. 1807

en dan fantastische en grillige vormen veroorloven? Moet men deswege den ondergang van de Poirets, de Boulangers, de Worths verlangen? Het verzet was anders. Men redeneerde: deze modekoningen werken voor een te klein aantal vrouwen, die door haar rijkdom buiten het leven staan. Zoo wordt een mode ontworpen, die door den hoogen prijs vervangt, wat zij aan schoonheid mist. Dit was het geluid, dat men na den vorigen wereldoorlog allerwegen vernam. Het was ingegeven ten deele door afgunst en economische overwegingen, maar ongemerkt werkte de nood, zooals het zoo dikwijls gaat, zuiverend. De verdiepte aandacht en de gezondere basis leidden na eenige studie tot een wijze van zich kleeden, die met den tijd in overeenstemming was: hygiënisch, min of meer rationeel, correct en toch bekoorlijk, al waren het ook toen de modehuizen, die de mode creëerden. De fout van de Poirets en anderen was, dat zij zich stelden buiten den tijd, waarin zij leefden. Zij streefden naar een snobistische exclusiviteit, omdat zij werkten met en voor vrouwen, die een zeer kleine minderheid vormden en bovendien niet deelnamen aan het werkelijke leven.

Zoo werd in het voor-sociale tijdperk een even oneconomische als onsociale mode „gelanceerd", die niet door de vrouwen kon worden opgenomen en het ook niet werd. Ontaardingsverschijnsel uit een schilderachtige depressie, waarin het streven naar exclusiviteit den primairen factor: behoeftevoorziening overheerschte. Zoo kregen de meisjes, die kantoren en scholen, winkels en magazijnen bevolken, de gewone gezonde, werkende menschen hun eigen mode. Zij interesseerden zich niet voor Poiret, maar voor deugdelijkheid van stof, waaruit zij eenvoudige kleeding maakten, zij kenden Worth ternauwernood en van Armand en Martial hadden zij nooit gehoord.

En dan brengt de nood de zuivering: Boulanger kan een zeer wijden rok voorschrijven... zij denken aan de onbestendigheid van de mode en blijven bij haar zeer nauwe. Er wordt gesproken van groote hoeden... zij luisteren niet, halen de schouders op en kiezen weer de cloche. Asketische voorteekenen van de nieuwe orde? Een gril kondigt de hooge taille aan, de menigte schrikt, maar de taillelijn blijft even boven de knie. En toch zijn de grootte van de hoeden en de hoogte van de taillelijn belangrijk. Het wezen van het nieuwe cultuurbeeld is, dat honderden vrouwen en meisjes op dezelfde wijze gekleed gaan, echter met fijne nuances in de détails. Verschijnsel van het begin van de twintigste eeuw: het bijzondere, dat de vrouw nog steeds in haar kleeding meent noodig te hebben, blijft meer en meer beperkt tot kleine onderdeelen. De mode scheen uit de mode te raken, al waren daarmede de klachten over de kleur van de kousen nog niet verstomd. Dit feit levert het inzicht op, dat de vrouw, al gaat het „maar" om de kleur van een kous, in het diepst van haar wezen de gelijkheid des mans zal bereiken, die zich zijn colbertje, dat „iedereen draagt" immers nauwelijks bewust is. Misschien, misschien is in de dingen der mode het mannelijke in de vrouw zelfs minder sterk dan het vrouwelijke in den man.

Bepaald beschamend is hetgeen „Elegantia", tijdschrift van mode, luxe en smaak voor dames van Augustus 1807, ter tentoonstelling aanwezig, daarover onthult. In de XVIe eeuw, toen Bourgondië, wat de mode betreft, den toon aangaf, waren de z.g. wind- of pompbroeken in den smaak gekomen; zij liepen van den gordel tot op de schoenen, waren zeer wijd, en in de lengte en breedte doorgesneden; deze openingen waren met dunne, meest zijden voering doorgetrokken en deze stof was dermate gedoft en geplooid, dat „tot eene broek naar de toenmalige mode somwijlen 130 ellen gebruikt wierden. De adel dreef deze broekomanie zo verre, dat menig edelman zich daardoor ruïneerde, dewijl, gelijk de schrijvers van dien tijd zeggen, zodanig eene broek meer kostte dan een geheel dorp inkomen had. Dit was zeker toch te erg, daarom moesten de overigheid en geestelijken zich met kracht daartegen verzetten. De overigheid roerde zich met plakaaten, de geestlijken met predikatiën. De studenten in Frankfort aan den Oder spijkerden na zulk een predikatie in het jaar 1555 eene windbroek aan eene pylaar tegenover den predikstoel; dit maakte een vreeslijk geweld". D. Andreas Musculus, professor in de godgeleerdheid te Frankfort en generaal-superintendant, trad nu op, hield eene „schriklijke strafpredikatie tegen deze onbetamelijkheid, en liet dezelve onder den tytel „De broekduivel" drukken. Deze broekzucht nam op de universiteit van Wittenberg zo zeer toe, dat de studenten, om zich zulke broeken te kunnen aanschaffen, de collegiën niet meer betaalden. Keurvorst August gaf een scherpe verordening, waarin deze broeken een onvoeglijke en schendige dragt genoemd, de studenten met eene driejarige verbanning en de snijders met 10 gulden boete bedreigd wierden. Keurvorst Joachim II van Brandenburg was zulk een vijand van deze broekwoede, dat hij haar degeenen die ze droegen, aan het lijf in stukken liet snijden. Andere vorsten lieten jonge modeheertjes met hunne broeken openbaar ten toon stellen, ook wel in getraliede gekkenhuizen voor de raadhuizen opsluiten, plaatsten muzikanten bij hen, die lustig op pauken en trompetten spelen moesten, en gaven hen alzo aan het algemeen gelagch ten prijs. Dit hielp meer dan de krachtigste predikatie."

1913
LUDWIG KAINER:
KUNST UND MODE

Helaas is noch de broekenduivel noch een broekomaan in het Stedelijk Museum te zien — daarvoor was wellicht zijn jaarnummer te oud en ook het textielpuntenbudget heeft zijn grenzen. Maar geheel de tentoonstelling geeft een alleraardigst beeld van anderhalve eeuw behaagzucht en civilisatie, dat den met hedendaagsche oogen toegerusten bezoeker duidelijk maakt, hoe ver dit alles feitelijk reeds achter ons ligt.

UIT DE TIJDSCHRIFTEN

De Weegschaal, Febr. 1942. E. Horbach wijdt een opstel aan Hans Carossa. Daarin schrijft hij o.m.:

> Die starke Verwandlungskraft seiner Sprache, seine auf tiefster Verinnerlichung beruhende Menschlichkeit, seine Allverbundenheit mit dem wachsenden Leben, sein strahlender Lichtglaube leuchten immer dann auf, wenn er seiner Verbundenheit mit der heimatlichen Landschaft und der schlichten Einfalt ihrer Bewohner nachgeht. Unendliches Vertrauen in die elementarischen Kräfte von Landschaft und Volk, in die Unbeirrbarkeit echter Gefühle und Entscheidungen spricht auch aus diesem Werk. Der starke Will zum Aufbauen, der heitere Friede seines Weltbildes, der belebende Humor, womit alles Negative und Zerstörende überwunden und bewältigt werden, rufen in dem rechten Leser ein Gefühl kraftvoller Gelassenheit und zugleich heiterer Beschwingtheit wach, wie es so rein selten ein anderer Dichter auszulösen vermag.
>
> Ludwig Friedrich Barthel hat in seinem das Wesen Carossas feinsinnig aufzeigenden Aufsatz die Frage aufgeworfen, ob denn dieser Dichter in unserer Zeit, wo wir nach einer Dichtung heroischen Glanzes rufen, noch Geltung habe, noch zeitgerecht sei, da er weder ein Mensch des Willens noch der Tat sei. Barthel beantwortet seine Frage, indem er darauf hinweist, dass gerade eine Epoche des Kampfes und der entschiedenen Tat, die notwendigerweise Leid und Heimsuchung mit sich führe, der versöhnenden und mildernden Kräfte am wenigsten entraten könne.
>
> Nach einem Hinweis auf die heilsamen Kräfte in der Dichtung Carossas fährt Barthels fort: „Und damit geraten wir allerdings an einen Punkt, an dem die oben abgeleugnete Zeitgerichtigkeit Carossas kaum noch zu bezweifeln ist: in diesem wagenden, ungestümen Jahrhundert, das sich zuvörderst auf seinen Mut verlässt, in dieser Epoche des Instinktes, der Witterung, der Rasse, des Zarathustra-Löwen spüren wir in einem Hans Carossa unverkennbar den anderen, den Polaren, den Pflanzen- und Seelenhaften, ohne den wir Gefahr liefen unzart, unklug, ungöttlich, durch unsere Taten eingeschränkt und vor dem Ewigen blind zu werden."

In zijn beschouwing over Martin Luserke citeert Jacq. Delsing Luserke's opmerking:

> „Zu winzig bewegt sich ja der Mensch unter den Mächten, die ihre eignen Dinge vorhaben. Aber wenn die Decke der Niedrigkeit, die sich allezeit über dem menschlichen Treiben spannt, schon dicht über uns hängt, kann im letzen Augenblick, wo Gestalt überhaupt noch besteht, manchmal noch ein Riss erspäht werden. Und sich dann in unsrer letzten Unternehmung hoch aufrichten, solange die Brust noch atmet; darin setzen wir Lebendigen uns selbst die Ehre und fragen nicht, ob sich jemand darum kümmert."

Maandblad voor Beeldende Kunsten, Febr. 1942. Een historisch bedrijf, door M. H. Groenendaal Jr; Van stroomingen in Kunstbeoefening en -onderricht, door J. Knoef; Cats en Vinkeles herdacht, door L. C. J. Frerichs.

De Nederlandsche Journalist, No. 4, Febr. 1942. In zijn artikel „Onze taak, nú" schrijft Hugo v. d. Broeck o.m.:

> Jongere collega's hebben mij wel eens gevraagd: wat kunnen we nú doen? Ik heb hun dit geantwoord: de journalist heeft onder de nieuwe verhoudingen een door de Overheid geregelde *openbare* taak. We zijn geen ambtenaren geworden, allerminst, maar onze taak ligt op het openbare terrein, waar de Overheid als zoodanig het toezicht uitoefent, de richting aanwijst en leiding geeft. We zouden onze taak in ruimer verband eenigszins kunnen vergelijken met de taak, welke straks wordt opgelegd aan de raadslieden, die aan den burgemeester der gemeente of aan den commissaris der provincie worden toegevoegd. Deze raadslieden zulen hun advies moeten uitbrengen over vrijwel alle onderwerpen van plaatselijk of gewestelijk bestuursbeleid. Zij zullen zelf het initiatief kunnen nemen, om de aandacht van den burgemeester resp. van den commissaris der provincie te vestigen op de belangen in hun bestuursgebied, welke een bijzondere zorg behoeven. Zij zullen ten slotte tot taak hebben de bestuursmaatregelen van de Overheid voor het volk begrijpelijk en aannemelijk te maken.

E. J. Modderman schrijft over „De objectiviteit in de kunstcritiek". Hieraan ontleenen wij:

> Er is nog een andere facet aan de kunstcritiek, die ik hier nog even wil aanstippen. De kunstcriticus bemoeit zich ook heden nog meer met den kunstenaar dan met het publiek. Hij ziet zijn taak nog altijd veel te veel als een opvoedende, aan- en opmerkingen makende ten opzichte van den schepper, hij vergeet te veel, dat de krant in de eerste plaats een opvoedende, voorlichtende waarde voor het publiek hebben moet.

Der Norden, Jan. 1942. K. Th. Weigel: Sinnbilder in Sand gestreut"; Dr. F. C. Bursch: „Die Niederlande und der Norden".

Der Norden, Febr. 1942. C. Pama: „Sippenpflege in den Niederlanden".

Die Neue Literatur, Febr. 1942. W. Schäfer: „Die Novelle"; K. Lehmann „Kolbenheyers Gesammelte Werke". Lehmann karakteriseert Kolbenheyer's levensbeschouwing als volgt:

> „Der Mensch ist eingebunden in die zeitlose Entwicklung alles Lebendigen, in den weiten Raum des Ueberindividuellen, wie in das Leben der Natur; in dieser Unendlichkeit ist Sinn und Glück seines Daseins gegeben. Das Bewusstsein allein engt, trennt, tötet ab. In der Ueberwindung des Ich aus dem tiefen Erlebnis der Weltweite liegt die erlösende Kraft des geistigen Führers. Doch erst die Not, das Verlangen der Anderen befreit zu Tat und Werk. So mündet der Einzelne mit seinem tätigen Leben ein in den Kreis, der ihn umflutet, und frei von sich selbst wird ihm der Frieden der Erfülltheit. Leid, Sehnsucht und alle Reife ist an diesen Wandel gebunden. Blühen, Fruchten und Ersterben offenbaren das Gleiche; so vermag die Natur dem suchenden Menschen Lösung und Stille zu bringen. Im höchsten Anschauen dieses Unendlichen, vor dem der Einzelne, sich selbst aufgebend, verschwindet, erblüht eine Frömmigkeit, die Gott und Mensch im Wesensgrunde eint."

Die Kunst im Deutschen Reich, Jan. 1942, bevat een aantal foto's van Arno Breker's nieuwe wandrelief, waarbij Dr. W. Rittich een toelichting geeft; Robert Scholz ziet voor de wandschilderkunst een groote taak weggelegd, die hij in „Weg und Ziel der Wandmalerei" als volgt omschrijft:

> Das Wandbild ist heute die wichtigste Aufgabe, aber auch das grösste Problem, vor das die neue deutsche Malerei gestellt wird. Der Wunsch der Zeit nach einer Kunst von grosser Gemeinschaftswirkung, die gleichzeitige Forderung der neuen deutschen staatsrepräsentativen Baukunst nach einem monumentalen figürlichen Schmuck der grossflächigen Innenräume zwingt Auftraggeber, Baukünstler und Maler gebieterisch, sich mit den Problemen der Wandmalerei auseinanderzusetzen. Die Sehnsucht der stärksten Begabungen der neuen deutschen Malerei richtet sich auf das Wandbild. Die Grösse der Zeit, eine das Gesichtsfeld weitende neue Weltanschauung, ein wiedergewonnenes nationales Selbstbewusstsein bilden den inneren Auftrieb für eine von der neuen deutschen Baukunst in den äusseren Gegebenheiten wieder ermöglichte und geförderte neue Wandmalerei."

Ernst Wurm bespreekt „Bildende Kunst in Wien" (geïll.).

K 1186